

3 215

సామలసాన

భూతయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక
సంపాదకుడు: విద్యాన్ బిల్లుసు సీతారామశాస్త్రి.

సంపుటము 9

రాజమహేంద్రవరము 1-1-1980

సంచికలు 4, 5

—* ఈ సంచికలో *—

1) చిత్రభారతిము - కాలవిన్యయము (క్రీ. శ. 1510)	పేజీ	1
2) అపర వరూధి 'అంబ'.		4
3) మనుచరిత్ర - అష్టాదశేతర వర్ణనలు.		7
4) కుశలూన్న ప్రమగితిస్యమ్.		10
5) పోతన మహాకవి.		11
6) స్రవంధవర్ణనల కాద్యుడు ఎఱ్ఱు.		15
7) చిలుక గేయములు.		17

రాజోవు సంచికలో కాళహస్తి మాహాత్మ్యములో అష్టాదశ వర్ణనలు, గురజాడ మధురవాణి - ఒక పరిశీలన, స్వతంత్ర భారత
దేశ మతధర్మాలు - కులధర్మాలు, విశ్వనాథవారి కోకిలమ్మ పెండ్లి 'మొదలగునవి ఉంటాయి.

1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును.

చందా : సంవత్సరమునకు రు. 12-00.

అర్థసంవత్సరమునకు రు. 6-50.

విడిప్రతి 60 పై.

తం స్థానాచ్చలితం దురీతి విభవాత్పం
చాల రాయం పున ర్భోగీ చిత్తపఖాన
భూమి రమణః సింహాసనే స్థాపయత్,

-అని పాంచాలీశ్వర దేవాలయము
నీతడు పునరుద్ధరించినట్లుగ గలదు.
'పాంచాలి విభుడు' గా చిత్ర భారత
మున వర్ణింప బడుట చిన్మూలముగ నే,
మరియు 'ఆ జగన్నాథ పామర మూర్తి
మధ్యమ క్షిమామండలుండు' అనియు
అభివర్ణితుడు. చిత్ర భారతమున, కృతి
పతి తమ్ముడగు తిరుమలయ్య ఈ పాంచా
లీశ్వరాలయమునకు ప్రాంగణ స్థలిని
కట్టించినట్లుగ వర్ణింపబడినాడు. (పే. 64)

4. శాసనము నందు-

'సితాపఖాన నృపతీం జ్ఞాంశై రుత్పక్తైః
స్తుత్యక్షారు సువర్ణ సంశ్రయ త్తయా
విద్యాతీర్థ సంతతిం!

సితాపఖాను డగు రాజా శతాధి
రాజులచే ఆదరింప బడుచు ప్రశంసా
పాత్రుడై యుండెను. అని గలదు.

ఈ విషయము 'చిత్ర భారతము'న
'ఆతడింపొందులాట, కర్ణాట ... రాజ
సంస్తూయమాన అని పేర్కొనబడినది.
ఇటు ఆయా దేశములు పేర్కొన బడుట
గమనింపదగినది.

5. శాసనమునందు చిత్రాపఖానుడు
'భీమ సేనేన తుల్యః శ్రీమచ్చిత్రాపఖాన
క్షీతిపతి తిలకో- (చిత్రాపఖానుడు భీమ
సేనుని కలె బలపరాక్రమములు గలవాడు)
అని వర్ణింపబడియుండ, 'చిత్రభారతము'
న చిత్రాపఖాను 'భీమ ప్రతాపఖండ పర
మిండు' గా నుపమింప బడినాడు. (పే 20)

6. శాసనమునందు :

'స్వచ్ఛందో జగదేక జాంఘికయతో

రామాదిభిః సమ్మితో

భోగీ చిత్తపఖాన భూమి రమణః

సాభాగ్య సీమావధి

(అప్రతిహతమగు స్వచ్ఛంద వృత్తిగల
చిత్రాపఖానుడు రామాదులతో సరియన
దగిన వాడై యుండెను) అని గలదు.

ఈ విషయము 'చిత్ర భారతము'న
చిత్రాపఖానునికి గల 'కోదండ విద్యా
పాండిత్య యుగము, ఆపరిమిత భూదాన
పరిశురామ, అనేది విరుదములు స్పష్ట
పరచుచున్నవి. (పే 21)

7. శాసనమునందు :-

'హేమాద్రి దానై రభిలాన్వ్యతానే
దానంద పూర్ణాన్ నిరుధాన్ కదాన్య
సత్త్వోపయాత్యచ్చ పున ప్రవృత్తి
శ్చిత్రాపఖాన క్షీతిపాల వర్యః

(హేమాద్రి పోక్తమగు వివిధ దాన
విధానములచే విద్వాంసుల నందరనుండు
పుచు చిత్రాపఖానుడు అతి కదాన్యుడయి
వరలు చుండెను) అని చిత్రాపుఖాను దాన
గరిమ ప్రశంసించి డిసది.

ఈ విషయము చిత్రభారతము నందెట్లు
కొనియాడ బడినది 'హేమ భూధేను
గంధేభ భూటకదాన ధారా కృతాంభో
నిధాన పూర్తి ... (పే. 14)

8. శాసనము నందు:-

'సర్వత్మా సురకోట యేతి దయయా
నానూసతి స్వదా

భోగీ చిత్తపఖాన రాజ తిలకే

నాకేష వర్ణ్యాత్మనా.'

(చిత్రాపుఖానుడు అతి దయా పరుడ
గుచు బ్రాహ్మణులకు సునాయాసముగ
విరివిగ ధన ముగంకుచు త్లాఘనీయుడై
యుండెను) అని చిత్రాపఖానుని దానగ
రిమ మరి మరి క్ష ఘింప బడినది.

చిత్రభారతము నందు ఈ విషయము
మూల ప్రశంసించబడినది. కావ్యమున ఈ
విషయ వర్ణన మిటుల గలదు - అనువత్స
రంబు బ్రాహ్మణులకు గో సహస్రము
లిచ్చు నృగ నరేశ్వరుని రీతి :- అనియు,
'దేవ భూదేవతార్థి శ్రేణి కగ్రహారము
లిచ్చు భార్గవ రాము పగిది ...' అనియు
గలదు. (పే. 13)

9. శాసనమునందు :-

'ఆద్యం కాకతి కంశ్య రక్షణ విధే

చింతామణిం సత్కృపా

పారావార గభిర చారు చరితం

దేనం స్వయం భూశివం

సంపూజ్యైక శిలాపురే ప్రతిదినం

భక్త్యా సమాసాదితం

చిత్తపక్షితి నాయకేన సగుణే

నైశ్వర్య సువ్యావృతం -

(చిత్రాపఖానుడు ఏకశిలానగరుండు,
అదిదేవదగు నట్టియు, కాకతివంశ రక్షణ
మంత్రి చింతామణి నట్టియు, స్వయం
భూదేవుడగు 'పరమశివు'ని అతి భక్తితో
సేవించి, తత్కృపా మహిమచే సమస్తైశ్వ
ర్యములను పొంద సుఖించు చుండెను.)
అని చిత్రాపఖానుడు పరమశివుని భక్తితో
కొలచి, తత్కృపా మహిమ వలన సమ
స్తైశ్వర్యములను పొందినట్లుగ అభివర్ణింప
బడినాడు.

చిత్ర భారతము నందు 'ఇందుశేఖర
నాదా వింద యుగళ భావనాపరుడు'గ
చిత్రాపఖాను పేర్కొన బడినాడు.
(పే. 13)

చిత్రభారత కర్తయుగు ధర్మన, శాసన
రిచి మిత యగు మోఘపుడును సమకాలికి
విషయముల నిట్లు రేఖ్యా రూఢము చేసి
రిచు కొనవలసి యున్నది.

(శాసనమున లేని కొన్ని విషయముల
'చిత్రభారతమున గలవు. అవి ప్రస్తుత
వ్యాసమున కనవసాము లగుటచే జే
పేర్కొనలేదు.)

పూర్వక విస్తుతిలో కృత్యాదిని క;
ఆంధ్ర కివులలో నన్నయ, తిక్కన
ఎర్రన, నాచన సోమన, వేములవా
భీమకవి, చిమ్మ పూడి యమరేశుడ
హుళక్కి భాస్కరుడు, శ్రీనాథుడ
పోతనల తరువాతి వాడని లేలుచున్న!
ఇది మూల నిర్ణయము.

8. కవియొక్క గురువు - భట్ట పరాశర ప్రభురంగడు:-

చిత్రభారతము నందు ధర్మన తాను శ్రీరంగధామ, సదృశ భట్ట పరాశర ప్రభురంగ గురుపాద నీరేజ బంధిరుడ (స. 17) నని చెప్పుకొనినాడు. దీనిని బట్టి ధర్మన గురువు భట్ట పరాశర పురుషుడు కమారుడైన రంగడు అని తెలియుచున్నది.

ఈ గురువు కంఠము చిన్నదిగానైన పండిత ముగ్ధులను ఆడిగొని శ్రీరంగ ధామ నుండి వచ్చి, ఆంధ్రదేశమున పరంగా అనేకులకు విద్యోపదేశము చేసినట్లును ఈ గురువునది. తెనాలి రామకృష్ణుడు, లింగమహంధ అయ్యకవి; లింగమహంధ రామకవి, శేషము అయ్యకవి, సంకుసాల నరసయ్య మున్నగు పెక్కు తెలుగు కవులకు ఈ వంశము వారు గురువులై ఉండినట్లు ఆయా కవుల కృతుల వలన తెలియుచున్నది.

‘తెనాలి రామకృష్ణుని గురువు చిక్కయాచార్యుడు. అతడు తిండిరంగ గురువు ధర్మన్నకు గురువని చాగంటి శేషయ్య గారి అభిప్రాయము 5

తెనాలి రామకృష్ణకవికి గురువైన చిక్కయాచార్యుడు పదునానిక శతాబ్ది మొదల పాదము వాడని చిక్కయాచార్యుని తండ్రి విద్యరంగ గురువు పదునానిక శతాబ్ది తొలిపాదము వాడనియు ఉజ్జయింపు గా అనుకొన నగును.

4. కృతిపతి తండ్రి. పెదతండ్రియల గురువు. కందాళిప్ప :-

చరిగొండ ధర్మన్న చిత్రభారత సాహిత్యవేత్తారిక యంగు కృతిపతి వంశ వర్ణన గావించు నవసరమున, కృతిపతి తండ్రియొక్కయు పెదతండ్రియొక్కయు గురువుగా కందాళిప్పను వర్ణించినాడు. ఈ ‘కందాళిప్ప’ మూలమున కవియొక్క కాలమును స్థూలముగ తెలిసి కొనుటకు మరి యొక్క ఆధారము లభించినట్లయినది. కందాళిప్ప ప్రసక్తి చిత్రభారతము నందిటుల గలదు.

వందారు ప్రజ దోష మేఘ పవనన్

వారాశి గంభీరు నా

నందాళిప్పన్ హరి పాద భక్తు నిభిలా

మాయా విశ్వంధరా

మందారక్షితి గాత్ర మున్నిగము స

స్వార్గ ప్రతిష్ఠాపకున్

గంగాశిప్ప గురున్ వివేక నిధి

లోకఖ్యాతు వర్ణించుచున్ (పే. 36)

ఆదేశిక పద కమలము

లాదర మన స్వాదయ వీధి ననరంబున్

మోదమున నిలిచి శ్రీలల

నాచియ మనినారు నా నయు మాదన

యన్. పే. 37

ఈ కందాళిప్ప వారు శ్రీ వైష్ణవులు, వీరు మరి గురువులై దేశాటనము చేయుచు శిష్యులను చేర్చుకొని వైష్ణవ మంత్రముల నుపదేశించుచు, ఆ కాలమున తమ శిష్యులను ముద్రాంకితులను గావించి వైష్ణవ మతి న్యస్తాప్తి చేయుచు వచ్చిరి. 6 వీరి వంశ క్రిమమును శేషయ్య గారి విధముగ చూపిరి. 7

1. కందాళిప్ప - సారంగు తమ్మయ్య, మాదయ, నారయల గురువు. అల్లు.

2. కందాళిప్ప - విరూరి వేదాద్రి మంత్రికి గురువు.

ఇంగు మొదటి కందాళిప్ప కాలము క్రీ. శ. 1420-1500 అని తెలియజేసి, ఇత డీ చిత్రభారత కృతిపతి తండ్రిక. పెదతండ్రికి గురు వని విశదపరచిరి.

వైజయంతి విలాసకర్త యగు సారంగు తమ్మయ్యను గురువు మొదటి కందాళిప్పయే. ‘పాండురంగ మాహాత్మ్యం’ కృతి పతి గురువు రెండవ కందాళిప్ప.

‘మొత్తిముమీద చూడ, కృతిపతికి ప్రభువగు చిత్తజాభానునిబట్టి కవి కాల మును నిర్ణయించుటకు సులభతరమును, నిర్దృష్టమును అగు ఉపనామ లభించినట్లు లయినది ఈ చిత్తజాభాను నిజశక్తి సామర్థ్యములచే క్రీ. శ. 1504 లో ఓరుగల్లును జయించి, స్వతంత్ర రాజ్య మేర్ప

రచుకొని, అటు నొక శిలాశాసనమును వేయించినట్లుగ తెలిసికొంటిమి. ఇతడు ఓరుగల్లును మాత్రమే గాక బెల్లంకొండ, ఖమ్మం మొట్టలనుకూడ పరిపాలించినట్లుగ చారిత్రకాధారము. 8 15.2 లో ఓరుగల్లు ‘కులీకుతుబ్ సా’ వశమయినది. 9 అయినను మిగిలినవాటిపై నితడి ఆధిపత్యము క్రీ. శ. 1516 వరకు ఉండి యుండువచ్చును.

చిత్రభారతమున ఓరుగల్లు ప్రస్తావన మాత్రమే యుండుటచే చిత్రభారత రచన, చిత్తజాభాను ఓరుగల్లును పరిపాలించిని కాలముననే. అనగా క్రీ. శ. 1504-1512 సం॥ల మధ్య జరిగినదని నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును ఆ కాలము స్థూలముగ క్రీ. శ. 1504-1512 అని గ్రహింపవచ్చును. ధర్మన్న వి కాలమును క్రీ. శ. 1470 1520 గా నెంచవచ్చును.

శృంగార కాకుంఠలమునకు తరువాత మనుచరిత్రకు పూర్వము వెలసి ‘ప్రబంధ యుగము’నకు (1551-1650) స్వాగతోపచారము చేసిన శత్రువు కాద్యముగా ‘చిత్రభారతము’ నెంచవలసియున్నది.

1. ‘శాసనపాఠము’ ‘షితాబు ఖాను అను సీతాపతిరాజు’ అను గ్రంథమున గలదు. పుటలు 8 నుండి 19 వరకు - శ్రీ ఆదరాజు వీరభద్రరావు గారు.

2, 3, 4. షితాబుఖాను అను సీతాపతిరాజు. పే 49, పే 50, పే 30.

5. ఆంధ్రకవి తరింగిణి. 8వ భాగము. పేజి 17.

6, 7. ఆంధ్రకవి తరింగిణి. 8 వ భాగము పే 14, పే 113.

8. ‘సుల్తాన్ కులీకుతుబ్ సా చరిత్రము’ (షితాబుఖాను అను సీతాపతిరాజు గ్రంథము. పే 49)

9. బురిహానీ మాషీర్ - (షితాబు ఖాను అను సీతాపతిరాజు) పే 49.

అ ప ర వ రూ థి ని “అంబ”

- శ్రీ జి. శ్రీరామమూర్తి.

ఆంధ్రమహాభారతం ఉద్యోగపర్వం లో అంబోపాఖ్యానం చెప్పబడింది. దీన్నాధారంగా చేసుకొని పెట్టి లక్ష్మీ నరసింహంగారు ‘ప్రభాస కాపవిమోచ నము’లో అంబపాత్రను అనేకమార్పులు, చేర్పులతో ప్రబంధఫక్కిలో తీర్చి దిద్దారు. పెద్దనగారి వరూధినిని మించి పోతుండేమా అని చెప్పొచ్చును ఆ విష యాల్ని పరిశీలించటానికి ముందు భార తంలో అంబవృత్తాంతాల్ని సంగ్రహం గా తెలుసుకోవటం అవసరం.

కాశీరాజు కుమార్తెలు ముగ్గురికి వివా హంచేయదలచి స్వయంవరం ప్రకటింప గా ఆవిషయం తెలిసిన భీష్ముడు తన తమ్ము డైన విచిత్రవీర్యుని తీసుకొని స్వయంవర స్థలానికి వెళ్ళి కాశీరాజు కుమార్తెలను ముగ్గురిని తనరథంపై ఎక్కించుకొని, ఎదురువచ్చిన రాజుల నందరినీ ఓడించి హస్తినాపురం తీసుకెళ్ళాడు. అక్కడ విచిత్రవీర్యునితో వారికి వివాహం నిశ్చ యించగా వారిలో పెద్దదైన అంబ తాను సాక్షుని అంతకుముందే ప్రేమించా నని, తనను విడిచి పెట్టమని కోరింది. భీష్ము డంగు కంగీకరించి ఆమెను సాక్షునికడకు పంపివేయగా, సాక్షు డామెను తీసుకొ రించడం జరిగింది. రెంటికి శ్రద్ధరేవణవలె అటు సాక్షునిచేత, ఇటు భీష్మునిచేత తిగి స్కరింపబడిన అంబ దీనికంతటికి మూల కారణం భీష్ముడే నని భీష్ముని సాధించ డమే ముఖ్యధ్యేయంగా పెట్టుకొని పరకు రాము నాశ్రయించి భీష్మునిపై యుద్ధానికి పురిగొల్పింది. భీష్మునికి పరకురామునికి జరిగిన యుద్ధంలో పరకురాముడు ఓడి పోయాడు. అంబ అప్పుడే ‘నేను దపంబు పెంపున భీష్మునివధించెద జన్మాంతరం బుననైనను’ అని ప్రతిజ్ఞ చేసి అక్కడి

నుంచి పోయింది. ఇది భారతంలో జరిగిన కథ.

ఈ ప్రభాస కాపవిమోచనంలో ఈ కథ చెప్పబడిన తీరు వేరువిధంగా ఉంది. స్వయంవరానికి విచిత్ర వీర్యుని తీసుకొని వెళ్ళిన భీష్ముడు విచిత్రవీర్యుని పరిచయం చేస్తూ సభలో ‘ఏను వివాహ మొల్ల నని యెల్ల జెఱింగినదే’ అంటాడు. స్వయం వరంలో అంబిక అంబాలికలు విచిత్ర వీర్యుని అందాన్ని చూసి అతని మెడలో పూలదండలు వేసి వరించారు. అంబ మాత్రం ‘ఏను వివాహ మొల్లనని యెల్ల రెఱింగినదే’ అన్న భీష్ముని పరికించి చూసి-

‘... మీరటకరుడేకఁ దగరు’ పెం డిలి యెల్లని రాజతనూ జాలకు, నపుంసకులకు, నిదిచోటే నిలువన్?’ ప్ర. శా. తృ ఆ-8

అని ఈసడించింది. అంతేకాకుండా అంబ సిగ్గుబడి మంలకుండా -

‘... ..’ నేను సా క్షుంబతిగా వరింప మది

లోనఁ దలంచితిఁ గాని, బ్రహ్మని ర్శంబు వ్రతంబుగాఁ గలుగు

నాతఁడు వచ్చెనుగాన వానిఁ బం తంబున కే వరింతు’

ప్ర. శా. తృ. ఆ- 15

నని పూలదండను భీష్ముని మెడలో వేయ బోయింది.

అంబిక అంబాలికల వివాహాలుస్వయం వరానంతరం హస్తినాపురంలో జరిగి నట్లు భారతంలో చెప్పబడగా, కాశీ లోనే జరిగినట్లు ప్రభాసకాపవిమోచ నంలో చెప్పబడింది. వివాహానంతరం వారికోదశం కాశీరాజు ఇంటిలోనే జరి గింది. అక్కడే భీష్మునికి ప్రత్యేకించి

విడిదిగృహం ఏర్పాటుచేయబడింది. ఆ విడిది గృహంలోనే ఒంటరిగా నిద్రిస్తున్న భీష్మునికడకు అర్ధరాత్రి అంబవెళ్ళి తనను వివాహంచేసుకోమని కోరుతుంది. అంబ అసలు కథ ఇక్కడనుంచి ప్రారంభ మవుతుంది. ప్రభాసకాపవిమోచనంలో ఈసంవృత్తిలో సాగిన అంబా య్యల సం భాషణ చక్కనిరసవత్తరమైన ఘట్టమని చెప్పొచ్చును. ఇక్కడ ఏకత్రైవాను రాగమే చెప్పబడినప్పటికి ఈఘట్టం ఒక శృంగార రసపుంజు మని చెప్పదగినది.

భారతంలో అంబ కేవలం భీష్మునిపై పగసాధించు నిమిత్తం ప్రతిజ్ఞ చేసిందే తప్ప వేరే దుశ్చర్యకు పాల్పడలేదు. మన స్మరసింహంగారి అంబ పెద్దన గారి వరూధినిని మించిపోయింది. భీష్ముని శయ్యాగృహంలో ప్రవేశించింది. అంబా భీష్ముల సంభాషణ నాటకీయ ఫక్కిలో సాగింది.

‘... ..’ అన్నను గా నను నెంశువేము? నీ

యనుజానకే వధూనికనె

యూదును; నీకిక నేమియూదునో మునన నీవె యెంచు కొనుమా’...

ప్ర. శా. తృ ఆ-49

అనగా భీష్ముడు-

‘అంబవు నీవు; నిక్కమిది’

యంచును భీష్ముడు ‘...’ నాదునా మంబదే’ యంచు నాపె యన

‘మాతవునా’ కని భీష్ముడాత్మభా వంబును వెల్లడించె, ‘నున

వానినిట్టి భవత్కుమారవ ర్గమున కింబనేనగుమఁ

గావున నీకెటు మాతనయ్యెదన్? ప్ర. శా. తృ. ఆ-50

వరుసయువాని లేక యె

వంటి యవాచ్యములాకఁ జెల్లునే పురుషనరేణ్య?’ యంచు బువుఁ

బోడి వచించిన భీష్ముడామెతో ‘నిరతము బ్రహ్మచర్యమును

నేను వ్రతిబుగఁ బూనియొందుటన్

ధరఁ గల కాంతలెల్లఁగును దల్లులె నా
కని మోడ్చె హస్తమున్'

ప్ర. శా. తృ. ఆ-51

అంబ అంత మాత్రాన యిహముందా!
'పిల్లల గన్న సతులనే
తెల్లలనుచుఁ జేర్కొనంగఁదగుఁ గద?

నాకుం

పిల్లలఁ గలిగింపఁగ నీ
యల్లంబున నెంచి నాడన్ పురుషవరా?
ప్ర. శా. తృ. ఆ-52

అంటుంది.

అక్కడ భీష్ముడు అంబనుంచి తప్పుచు
కోవడానికి ఎన్ని మార్గాలున్నాయో
అన్ని వెనుకటకు ప్రయత్నించడం, అంబ
భీష్మునికి తీసిపోని పథంగా అన్ని మార్గా
న్న నిర్దేశించడం చక్కగా చిత్రీకరింప
బడింది. అంబలోనున్న ఈ జాడతనం,
మాటకాంతనం వర్ణనానిలో అవలీలగా
మాత్రమే కనిపిస్తాయి.

ఇక అంబ భీష్ముని గెచ్చగొట్టి కామో
న్ముఖుని చేయడానికి ఏవిధంగా ప్రయత్ని
స్తుందో చూడండి.

'... ..

పాపచిని చందనం బుర్రము

పైఁ శైలికత్తెలు నాకుఁ బూయుచుం
బులకిత గొల్ల మృగలఁ

బుట్టిన మోహము పట్టలేక చే
తు లచటనుండ తీయరు, కు

తూహలతన్ మల పల్లవ క్కచున్!

ప్ర. శా. తృ. ఆ-56

చెలికత్తెల్ పచరించు నప్పనులచే
జిత్తోదలిం కెంగి వా
రలలో నొక్కచేఁచొక్కడంబిలిచి, భా

ర్యా భర్తృకుంబంధ చ
ర్యలకున్ నే దిగి క్రిందు నిదగుదు, న
య్యాశ్లేషముల్, చుంపినం
బులు, దృష్టన్ లవలేక మేని నడఁపం
బో, వెండమావుల్ బలెన్'

ప్ర. శా. తృ. ఆ-58

వర్ణాని ప్రవరుని కోరిందేకాని ఈ

విధంగా సిగ్గుచాలిన మాటలకు దిగలేదు
కా. అంబ ఎన్ని చెప్పినప్పటికీ భీష్ముడు
చలింపలేదు సరికదా అవే ప నీకులు
బోధిస్తాడు. కామం కళ్ళకప్పిన వాళ్ళకు
నీకులు విన్నిస్తావా? అందుకే కాబోలు
'కామాతురాణాం వధయం న లజ్జా' అను
వితివ్యాం వాడుకలోకి వచ్చింది.

అంబ వెద్దవగారి వర్ణాని లక్ష్మీనర
సింహంగారి అంబ పోటీ పడుతున్నారా
అన్నట్లు చిత్రీకరించారు.

కామపీడిత అయిన వర్ణాని ప్రవరు
నితో -

'ఎందఁ డెందము కంపింతు రని చే
నేకాగ్రతన్ నిర్వృతిన్
కెంగిన్ గుంభ తప్రసీప కలికా
శ్రీగోప నెందెందు బో
కెందేనిది) యుల్ సుఖముఁగను నా
యందే పరబ్రహ్మ 'మా
నందో బ్రహ్మ' యటన్న ప్రాచీనమునం
తం ది నూహింపుమా' అంది.

మ. చ. ద్వి. ఆ-62

దుగ్ధోహిత అయిన అంబ భీష్మునితో

'బ్రహ్మచర్యంబు బ్రహ్మచర్యం నటంచుఁ
బలిక లేటికి మాటి కీపగిది? బ్రహ్మ
చర్య ననుకరించుట బ్రహ్మచర్యముగద?
కన్నకూతుఁ గూడిన వాడె కదె
బ్రహ్మ.' అంటుంది.

అక్కడ వర్ణాని 'అనందో బ్రహ్మ'
అనే వేదవాక్యానికి అర్థం చెప్పగా
అక్కడ అంబ 'బ్రహ్మచర్య' శబ్దానికి
ఈవిధంగా వ్యుత్పత్తి చెప్పింది.

కామాలశయం వలన వర్ణాని
'వెతలన్ బెట్టకు మింక నన్నచు నీ
వీబంధమూడన్ రయో
ద్ధతి మార్పులోనిగడన్ వడిన్ నిరులుచిం
దన్ గొప్పవీడన్ దనూ
అత తోడ్తో బులకింపఁగా ననునయా
లాపాలి దీనాస్యయై

రతి సంగంధము మీట నిర్జనవహూ
గత్తుంబునై పాటునన్'

మ. చ. ద్వి. ఆ-67

ప్రవరునిపై పడింది.

కామంచే కల్ప కప్పుకొని అంబ
'కామబుద్ధిని స్త్రీలతోఁ గలియవంటి
వట్టి నీదీక్ష చేవకుండు నట్లు నిన్నుఁ
గామబుద్ధితోడను నేనె కలయుదాన,
రాగదోయీ! యనుచు శ్రీయూగాగ నంబ'
ప్ర. శా. తృ. ఆ-75

అంతలో ఆగిందా?

'ఇప్పుడ నెట, నొల్లనన
నేఁ జననిస్తు నె ని', న్నటంచు నా
దుష్టచరిత్ర మీదికిని
దూకె. పయంట కొలంగియంగముల్
స్పష్టపడంగఁ జేసుంగ
శంబునకుం డెననైదుచున్ లతా
ప్రేప్తితమాచరించె, నన
వీడిన యట్టి భుజంగి కంగిగన్'
ప్ర. శా. తృ. ఆ.

మరుచరిత్రలో ప్రవరునిపై పడిన
వర్ణానివి-

ప్రాంచద్భూషణ బాహుమూలరుచితోఁ
బాలిండ్ల పొంగారెట్టై
యంచుల్ మోవఁగఁ గొంగిలించియగ్గరం
బాసింప 'హ! శ్రీహరీ!
యంచున్ గ్రాహ్యులఁ బోరమోమిడిత దీ
యూంపద్యయంబంటి పొ
వ్యంచున్ ప్రాచే గలంచునే సతుల
మాయల్ గరచిత్తంబులన్
మ. చ. ద్వి. ఆ-68

ఇక్కడ ప్రవరుడు 'హ శ్రీహరీ'
అనగా ప్రభాసతాపవిమోచనంలో అంబ
భీష్మునితో 'అంకయినంగానీ ని, శృంకగ
నిను, గూడు దాన' ననగా భీష్ముడు 'శివ
శివా' అని చేతులు చెవులకడ్డుపెట్టు
కున్నాడు. ఇక భీష్మునిపై కామకచర్యతో
పడిన అంబ

‘గుండెవ గుండె చాకఁగను

గుబ్బెత యిట్టి తెఱంగుగాఁదనున్
నిండుగఁ గొగలించుకొని

నిక్కుచు వాతెఱ యానమేవ, భీ
మ్మగుడు తదీయ బాహుయుగ
ముంబెన యూడఁగలాగి, యంసముల్
రెండును గట్టి తొక్కెను ధ
రిత్రిపయిన్ సుమగాత్రి గూలఁగన్’
ప్ర. కా. తృ. ఆ-78

ప్రవరునిచే కూలద్రోయబడిన
వరూధిని

తొక్కపువడి నిలిచి ఘనల
జ్ఞాపరవశ యగఁచుఁ గొప్ప సవరించి
యొడల్

దీపింప నతనిఁ జాఱచుటఁ
గోపమునన్ జూచి క్రేటుకొనుచున్’
బలికన్. మ. చ. ద్వి. ఆ-69

పొటున కింతులోర్తురె కృ
పారహితాత్మక నీవు తొక్కవ ని
చ్చోట భవన్న భాంకురము
పోకఁ గనుంగొనుముంఁచుఁ జాపియ
ప్పొటలగంధి వేదననె
పంబిడి యేడ్చెఁ గల స్వనంబుతో
మీటిన విచ్చు గబ్బుచను
మిట్టల నక్రలు చిందవందగన్’
మ. చ. ద్వి. కు-70

భీష్మునిచే కూలద్రోయబడిన అంబ
‘వ్రేటువడిన త్రాఁచువలెన్
బోటివడిన్ లేచి ముక్కుపుటను తదరగా
మాటికిఁ బ్రక్క లెగయఁగాఁ
బైటయుసరఁచుకొనక, పలికెం గినుకన్’
ప్ర. కా. తృ. ఆ-79

కోటిత నంతఁ దైలబడిన
కోనలి కూరిమి నైన నెంచ, కీ
దారిని గూర్చి చిత్తమున
ధారణిపైఁ బడుటలు త్రోయుటే
పొరుషమంచు నెంచితివే?
భామలు కోమలు లంచుఁ బల్కుట

వ్వారి శరీరముల్ విరుల
వంటివి యాటను నీ వెఱుంగవే ?
ప్ర. కా. తృ. ఆ-80
అబలన్ మోటుతనంబుగాగ నిటుత్రో
యం జేతులెట్లాడె ? నే
లంబడంగులటవల్ల నాను తినువె
ల్లన్ నొచ్చె నన్నిట్టి రీ
తిఁ బ్రభావము నీవొనర్చుటను నా
దేహంబు కంటెన్ మన
స్సు బలిష్ఠంబునునట్టి నొప్పిగనియెన్
సుమ్మోదయాహీనుడా’

ప్ర. కా. తృ. ఆ-81
మనుచరిత్రలో వరూధిని ప్రవరుని
ఇలా దూషిస్తుంది.
చేసితి జన్నముల్ తపము
చేసితిసంతి దయావిహితన్
జేసిన పుణ్యముల్ ఫలము
చెందునె పుణ్యములెన్నియేనియున్
జేసినవాని నద్దతియె
చేకులు భూతదయార్ద్ర బద్ధిలో
భూసుర పర్య యింత దల
పోయవు నీచదువేల చెప్పుమా!’

మ. చ. ద్వి. ఆ-72
ప్రభాసకాప విమోచనంలో అంబ
భీష్ముని దూషిస్తూ ఇలా అంటుంది.
‘వ్రతము వ్రతంబటంచు నుడు
వంగఁ కొడంగదు, బ్రహ్మచర్యమే
వ్రతమయిన! ట్లహింసకన
వచ్చు వ్రతం బిలఁగల్గినే? విమో
హితనయి నిన్నుఁ జేర, నను
హింస యొనర్చుచు నున్నవాడ’ నీ
గతినను నేడిపింప; నెటు
గాఫలియించును నీవ్రతంబికన్?’

ప్ర. కా. తృ. ఆ-83
మనుచరిత్రలో ప్రవరునిచే తిరస్కరింపబడిన వరూధిని ప్రవరుని మనసులో
ధ్యానిస్తూ, ఆతనియందే మనస్సు లగ్నం
చేసి విరహకాథ పొందుతూ ఉంటుంది.
ప్రభాసకాపవిమోచనంలో భీష్మునిచే తిరస్కరింపబడిన అంబ తనప్రయత్నాన్ని

ఇంకావిడిచి పెట్టక భీష్మునితో ‘నీమీఁద
నున్న వలపువలన నీమీలుకొరి నీతమ్ము
డైన విచిత్రవీర్యునకు విరుగుదులేని మందు
పెట్టాను దానివలన ఆతడు యత్ము
గోగంలో బాధపడి సంవత్సరంలో మర
ణిస్తాడ’ని చెప్పింది. అయినప్పటికీ తనను
లక్ష్మ్యపెట్టని భీష్మునకు తానుచేయునది
ఏమీలేక అంబ ఇలా అంటుంది.

పంచనామగం-

‘నపుంసకా! నృకంసు. డా! వి
నంగివోర మేటి వీ

రపుంగవుండ నంచు నిబ్బ
రంబు గల్లు నిన్ను నీ
వపుస్సనందుఁ గానివోఁ ద
పస్సు నాచరించి వే
రుపుట్టు వొందియైన నిన్ను
రూపుమాపుదానరా’
అని ప్రతిజ్ఞచేసి అక్కడినుండి వెళ్ళి
పోయింది.

ఈవిధంగ వరూధిని శేవలం కామినిగా
పెద్దనచే చిత్రింపబడగా లక్ష్మీనరసింహం
గారు ప్రభాసకాపవిమోచనంలో అంబను
వివరిత కాముకురాలుగా మూర్తమే కా
దండా నరహత్యకును వెనుకాడని పాప
దుష్టాత్మురాలుగా చిత్రించారు. ఇట్టి
అంబను ఆపరవరూధిని అనడంవల్ల వరూ
ధినికి కొంచెం న్యూనశక్తిగలిగి నప్పటికీ
కామం విషయంలో ఒకే బాటలో పయ
నించారు. ప్రధానమైన ఆ విషయం
దృష్టిలో పెట్టుకొనే ఈ వ్యాసానికి
‘ఆపర వరూధిని అంబ’ అనే పేరు పెట్ట
డం జరిగింది.

ఉపజీవికా గ్రంథాలు

1. ఆంధ్రమహాభారతము - ఆదిపర్వము -
నన్నయ్య
2. ఆంధ్రమహాభారతము - ఉద్యోగ
పర్వము - తిక్కన
3. మనుచరిత్ర - పెద్దన

మనుచరిత్ర - అష్టాదశతర వర్ణనలు

- డా. వెలువోలు నాగరాజ్యలక్ష్మి, ఎ.ఏ., పి.హెచ్.డి.

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో స్వర్ణ యుగంగా ప్రసిద్ధిగాంచిన కదహరవ శతాబ్దంలో అనేక ప్రసిద్ధ ప్రబంధాలు విరచింపబడ్డాయి. ప్రబంధాన్ని స్మరించగానే స్మృతిపథంలో అల్లసాని పెద్దన ప్రత్యక్షమవుతాడు. సర్వ ప్రబంధలక్షణ సముపేతంగా నెలసిన తొలికావ్యం మనుచరిత్ర.

నన్నయలోని ప్రసన్న కథాకలితాగ్ర యుక్తిని, తిక్కనలోని పాత్ర చిత్రణ తత్త్వాన్ని; ఎఱ్ఱనలోని బౌచిత్య పాలనను శ్రీనాథుని శయ్యా సౌభాగ్యాన్ని స్వీకరించి దానికి తన జిగిదిగి అల్లికను నోడించి శరీర క్షయమపేక్షల మధ్యమయోద్ధులతో పెద్దన కవిత్వం రచించాడు. ప్రబంధ యుగానికి తలమానికంగా ఈతని ప్రబంధం భాసిల్లటానికి కారణాలైన వాటిల్లో పెద్దన వర్ణన నైపుణ్యం ప్రేక్షనదగింది. ప్రబంధానికి గల ప్రధాన లక్షణాల్లో ఇది కూడ ఒకటి.

మార్కండేయ పురాణంలోని చిన్న ఇతివృత్తాన్ని గ్రహించి తన మధ్యమయోద్ధులతో దీపింపజేశాడు. పెద్దన చేసిన వర్ణనల్లో నగరాగ్రవాది అష్టాదశ వర్ణనలే కాక కన్యా సౌందర్యాని ఇతరవర్ణనలు కూడ చోటు చేసుకున్నాయి. సంస్కృతాంధ్రాలంకారులు పలువురు నగరాద్య ప్రాదేశ వర్ణనలుండాలని నియమించినా కవులు నిరంకుశులు కాబట్టి సందర్భానుసారంగా వాటికి భిన్నాలైన వర్ణనలను కూడ ప్రవేశపెట్టారు. లక్ష్యసారంగా లక్షణాలు ఏర్పడటం సహజకాన అప్పకవ్యాది లాక్షణికులు వర్ణనల సంఖ్యను పెంచారు. పెద్దన అధికంగా చేసిన వర్ణనల్లో వేట, దౌహృదం, కన్యా సౌందర్యం, అరిగ్యం మొదలైనవి కలవు. వీటిలో

వీటి అప్రసక్తంగాను కృత్రిమంగాను తగు, పెద్దన వర్ణనాచితి కది తార్కాణం. ఇవి అన్ని కథాగతికి ఉపకరించేవిగానే ఉన్నాయి. వర్ణనమాన వస్తువును సాక్షాత్కరింప చేయటానికి. చాత్రాల మన. ప్రవర్తనలను విశదం కాపించటానికి పెద్దన వర్ణనను ప్రవేశపెడతాడు.

శ్రీసౌందర్య వర్ణనలో పెద్దన విభిన్న సుదర్శనాన్ని శ్రీరూపాన్ని; మానసిక భావ చాంచల్యాన్ని భిన్న భిన్న రీతుల్లో చూపించాడు.

హిమాలయపర్వతంపై దారితప్పి ప్రవరుడు 'మగున పాలుపు' తెలపే మారుతాన్ని చూచి బయలుదేరాడు.

అతఃకానాత పరంపరా పరిమళ

వ్యాపారలీలన్ జనా
న్విత మిచ్చోటని చేరబోయి కనియెన్
విద్యుల్ల తావిగ్రహన్
శతపత్రేక్షణః జంచరీక చికురన్
జంద్రాస్యః జక్రస్తనిన్
నతనాభిక్ నవలా నొకానొక మరు
న్నారీశోరత్నమున్' (2-25)

ఈ పద్యంలో ప్రథమంగా వరూధిని వర్ణింపబడింది. ఇందులో చెప్పబడిన ఆరు విశేషణాలు వరూధిని సౌందర్య ద్యోతకాలే. మరున్నారీ శోరత్నమున్న విశేషణం నార్థకమైనట్టిది. శోరత్నం నారీ మణుల అలంకారాల్లో ప్రధానమైంది. శ్రీలలో మేటియైనదని చెప్పటానికి శ్రీల అలంకారాన్నే ప్రేక్షనంపించే పెద్దన బౌచిత్యానికి నిదర్శనం.

వర్ణనలు స్థిర, చరరూప వర్ణనలని రెండు రకాలు. స్థిర పదార్థాలను వర్ణించటంలో కంటే చరపదార్థ వర్ణన చేయటంలో పెద్దన ముక్కువ చూపిస్తాడు.

విలాసంగా వీణ వాయిస్తున్న వరూధిని ప్రవరుణ్ణి చూచిన కన్యాన ఆమె అవస్థ నీవిధంగా కల్పించాడు.

'చూచి ఘోరం యుక్తత్కటక

సూచిత వేగ పదార విందయె

లేచి కుంభులున్ దులుము

లేనడు మల్లలనాడ నయ్యెడన్

బూచిన యొక్క పో కనును

బోసెయఁ కిం విలోకన ప్రభా

వీచికలన్ దదీ కు పద

వీ కలకాంబుధి వెల్లిగొల్పుచున్.'

(2-29)

ఇందులో యావనవంతుడైన పురుషుని ప్రథమంగా చూచిన ముగ్ధవర్ణన అందంగా చేయబడింది. పై పద్యంలో ఆమె నిశ్చల సౌందర్యం, ఇందులో కంపిత సౌందర్యం చెప్పబడింది. నూతన పురుషుని చూచిన వెంటనే దెనినో మూల చేసికొని ఆతణ్ణి పరికించటం యావనవతులైన శ్రీలలో సహజం. ఆ సహజత్వాన్ని ఇందులో కవి ఆమె తెల్లనిమాపుల దొంతరలపల్ల ఆతని మార్గం పాలసముద్రంగా అయిందని ఆలంకారికంగా వర్ణించాడు. చిత్రకారుడు చిత్రించలేని రూప సౌందర్యాన్ని ఇందు సృష్టించాడు కవి. ఈ పద్యంలో వరూధిని ముగ్ధకాగా ప్రవరుడు తన్ను తాను పరిచయం గావించుకొని మార్గాన్ని అడిగినప్పుడు జాణగా సాక్షాత్కరిస్తుంది.

'ఇంతలు కన్నులుండఁ దెను

వెప్పురి వేఁదెను భూసురేంద్ర! యే

కాంతిమునందునున్న జన

గాండ్ర నెపంబిడి పల్కరించులా

గింతియకాక నీవెఱుగ

వే మును వచ్చిన త్రోవచొప్పు నీ

కింత భయంబు లేకదుగ

నెల్లద మైతిమె మాట లేటికిన్.'

(2-41)

ఇంతలేసి కన్నులున్నా యనటంలో అప్పుడే ఆమె దృష్టి ఆతని సౌందర్య పరిశీలన చేస్తున్నదని వ్యంగ్యార్థం. ఆతణ్ణి

చూచినప్పుటి తత్తరపాటు ఆశ్చర్యంతో ఆతని పరిస్థితి ఎటువంటిదో తెలిసికొన్న తరువాత మాయం అయింది. 'వర్మకర్మ సంభాషణ కుపక్రమించింది. ఏకాంతము నందు నున్న ...' అనే పదం వేరే నేను ఒంటరిగా ఉన్నా నని సూచించింది. 'మాటలేటికే' అనే పదం ద్వారా వర్మక ప్రసంగాలు మాని నాకోరిక తీర్చమని వేడుకొన్నట్లు భర్త సూక్ష్మత: ఆమె సంభాషణలో 'భూసుగ క్షతవ క్షుమ శరాసన!' అని సంబోధించింది. మన్మథ వ! అని పిలుచు - చే నీవు నాకు మాహం పుట్టించావు. బాణాలను ప్రయోగించా వని అందీ అంద నట్లుగ అందించింది.

'సహజధీర స్వభావుడు, వివిధా భ్యుర నిర్మల భక్తికర్మ దీక్షాపరితంబునైన ప్రవరు డామెను మృదువచనాలతో తిరిస్కరించాడు. నీతి బోధ చేశాడు. ఇలాంటి తుచ్ఛసుఖాలు మీసాలపై లేనెల వంటి వన్నాడు.

'అనుటయు మాటలేక హృద

యాజ్ఞము జల్లన మోము వెల్లనై
కనలుచు నీరదేలు తెలి

గన్నుల వాతనిఁ బుల్కు పుల్కునం
గనుఁగొని మాటలం బొడుపు

గద్దదికం దలయూఁచి యక్కటా
వనిత తనంతఁ దా వలచి

వచ్చినఁ జల్కనగాదె యేరికిన్.'

(2-66)

తన కోరిక నెరవేర దని తెలిసినప్పుటి అభిమానవతిఅయిన స్త్రీరూపం ఇందులో సాక్షాత్కారమైంది. ప్రవరుని మాటలు విన్నవెంటనే ఏమని సంభాషించాలో ఆర్థంకాని పరిస్థితి ఏర్పడింది. ఆమెకు స్త్రీ సహజమైన కన్నీరు బికింది. అప్రియమైన దాన్ని విన్నప్పుడు ఏ బధమైన వికారం కలుగుతుందో దాన్నంటిని పెద్దన ఇందులో చూపించాడు. పలుకులు రాని స్థితి ననుభవించి దాన్ని దాటి వరూధిని గొంతు పెగల్చుకొని వనిత తనంత తాను

వలచి వచ్చినట్లయితే చులకనగదా అన గలిగింది. ఆస్థితినుంచి 'ప్రాంచద్యూషణ బాహు మూలరుచితో' బాలిండ్లు పొంగార ...' కాగిలించే కీలికి కొంపోయాడు.

వరూధిని ప్రవరుల వాగ్వివాదంలో పెద్దన స్త్రీల పక్షపుట్యాన్ని ఆమె కభారనీకెందు, పొసే స్త్రీల బహుముఖీన పాండిత్యాన్ని వెల్లడిచేశాడు.

ప్రవర నిష్క్రమణాంతరం విరహ వేదనతో అలసి ఆరాతి గడచిన తరువాత కొంత సేవ దీరింది. చెంబల కోరిక మేరకు ఉద్యాన విహారానికి బయలుదేరింది.

'ఘనసారపంక ముక్కల తాంగి తెచ్చిన ముట్టి వేలనె చుక్క బొట్టుపెట్టి యంతియొక్కతే పూ బెత్తు కెత్తినఁ జూచి

విసువుతో నొకకొన్ని విరుగునుటిమి పడఁచియొక్కతే గత్తుపాముకలిడనిల్చి తొడుగ కవ్వలికి బోసడుగు వెట్టి బాగాలు వెస నొక్క పద్మాక్షియొసరిన వెగ్గలం బని కొన్ని వెడల నుమిసి సగముగొఱికిన యాకును సఖులు పిన్న సగ మొసఁగు నుత్తరముఁ దెల్వసగము మజపు

సగమునయి చింతచే సగమగుచు నగ నవ్వయాని యంతికోద్యానమునకు.'

(3-66)

దశవిధ మన్మథావస్థల్లో ఆరతి అనే దాన్ని ఇందులో కవి వర్ణించాడు. పరధ్యానం కలిగిందై విరహంవల్ల చిక్కి సగమైన వరూధిని ఇందులో దర్శనమిస్తుంది.

పెద్దన కావించిన స్త్రీ వర్ణనల్లో పేర్కొనదగింది మరొకటి ఉన్నది. వరూధిని విరహాత్తయై ఉద్యానంలో తిరుగు తున్నప్పుడు ప్రవర వేషంలో వచ్చిన గంధర్వుణ్ణి చూచినప్పుటి వర్ణన ఆది.

తొలుతొల్లవానిఁ గన్నులఁ గాంచినప్పుడ
పల్లవాభర గుండె జల్లుమనియి
నట గెండుమూఁడంజలరుగునప్పుడ కాళ్ళఁ
బంక జాక్షిఁ దొట్టుపాటు కదిరె
దాచుంగఁజనునప్పుడ ముఖంబుజంబునఁ
యె కంఠగకు దైన్యంబు దోచెఁ
గదసి నిల్చినయిష్ట కినాదోయి టెప్పల
లలనకు మిగులఁ జంగలగి నొసెఁ
గటకటా నునునపుడ న్దరిక పొడ మెఁ
జెఱుగు నట్టివయపుడ లేజెమట గ్రమ్మె
సాలసి మాటాడ నుంకింపదల చిమోము
గొరకొని చూచినయిష్ట కన్నీరు పొడ మె'

(3-91)

ఆంధ్రులకు మన్మథానుభావైన ప్రవరుడు నాకు దక్కిడను నిశితో అలమటిం చింది. మర్మకాంక్షనై ఉంటే ప్రాణ శ్యామం చేసే ఉండేదాన్ని విచారిం చింది. తన చెల్వ శూన్యగేహానికి పెట్టిన దీపక అయిందని విలపించింది. ఆ తరుణంలో ప్రవరుడు కళ్ళబుడ్డాడు. ఆమె వృష్టి, మనస్సు ప్రవరుడిమీద నేలన్నమై ఉండటంచేత ఇది మాగా? సత్యమా? అన్న విచక్షణ వైతం లేక ప్రవరుడిని నే తలచింది. రసకు లభ్యంకాక నే నిర్జనానికి వచ్చిన తరువాత కళ్ళబుడే సరికి ఆమె భావచాందల్యం అధికం అయింది. ఆ భావతరంగాల వైపవ్యంలో స్పృష్టంగా వ్యతయిగ్గాయి. చిరకాలానంతరం ప్రయుణ్ణి చూచినప్పుటి పొట్టుపాటు ఈపద్యంలో కానగస్తుంది.

మనుగర్భిత్రలో పెద్దన చేసిన అష్టాదశే తర వర్ణనల్లో పేర్కొనదగింది సూర్యాస్తమయ వర్ణన. ఇది సజీవ ప్రకృతికి సజీవోదాహరణ. దాన్ని కథాగతిక సంకతం చేసి వర్ణించటంలో కవి వర్ణనావైదగ్యం చాటబడుతుంది. ఆట్టివాటిలో

'తరుణి ననన్యకాంత నతి

దారుణ పుష్పశరీముఖ్యభా

భరవివశాంగి సంగభవు

బారికి నగ్గముసేసి కూర్చుండె

జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

యరిగ మహీసుగాధముఁడ

హం కృతితోనిని రోషభీషణ

స్ఫురణ వహించెనోయన న

హోమణి దార్పణ గమయదీధిత్వం.

(8-10)

నేది తలమానికం. నూగ్యుడస్తమించాడు. అది పకృతిసిద్ధం. ఆరోజుకూడ నూగ్యుడస్తమించాడు. నాటి అస్తమమనూనికి కారణం ఒకటే. స్త్రీ రత్నమూ, కన్య అయిన వరూధినిని మన్మథాశస్త్రం పాలుచేసి ప్రవరుడు వెళ్ళిపోగా దని కోపం వహించి నూగ్యుడు శోణాత్మ్యాన్ని పొందాడు. అస్తమయ నూగ్యుడి సహజగుణాన్ని కవి అందంగా మలచాడు.

కాన్యార్థం సందర్భానుసారంగా రసాభాసవర్ణన జరుగుతూ ఉంటుంది. నాయిక నాయక విరహ సందర్భంలో ఇది అధికంగా కానవస్తు ఉంటుంది. వరూధినివిరహాత్మకతంతయైఉద్యానంలో సంచరిస్తున్నప్పుడు విరహాణి అయిన చక్రవాకి వర్ణన చేయబడింది.

ఏవిహంగముగన్న నెలుగెచ్చుచుచుసారె

కును సైకతంబులఁ గూడఁ దాగుఁ

దారి కన్గొనియది తనబోడుగా కున్న

మెడయుత్తి కలయంగ మింట నరయు

ననసి కన్నీటితో మరలి తామరయెక్కి

వదల మండఁగ ననోవారి నన్ద

నన్దిత్రాసఁగ నైచ కట్టిట్టు కన్గొని

ప్రతిబింబ మీక్షించి ప్రమనీ యులుకు

నుటిక యొలుకలు దడియ వేచొక్కతమ్మి

కరుగు నరిగి రవంబుతోఁ దిరుగుచేంట్లఁ

బొడుచుచుక్కున మఱియునుబోవు వెనుక

సంజల్బియుఁబాసి వగనొక్కచక్రవాకి

(8-15)

ఇందులో రసాభాసంవర్ణిత మయింది. వరూధినికి ప్రసరునిపై అనురాగం ఉన్నది కాని ప్రవరుడికి ఈమెపై అనురాగం లేకపోవటం వల్ల రసాభాసం అయింది. కైపద్యంలో అడుచక్రవాకి తనజంటను

వెదకికొనటాన్ని ఇందులో వర్ణించటం వల్ల ఇది వరూధిని యనస్థను సూచిస్తుంది. వరూధినికూ వ్రాసిన నూగ్యుణ్యం ఉండటం వల్ల ఇది కథాసందర్భంలో లగించబడి చేయబడిన వర్ణన. ఈరసాభాసం ప్రధాన రసానికి పోషకం అయి ఉండటం చేత ఈ సందర్భంలో దీన్ని వర్ణించటం ఉచితం.

అష్టాదశ శత్రు వర్ణనలో పరిభాషా ప్రాచురింగా కానవచ్చే మనోకవర్ణన వేట. ప్రబంధపూర్వ సాహిత్యంలో నాచన సోమనాది కవులు దీన్ని వర్ణించటం వల్ల ప్రబంధకాలంనాటికి దీనికి మరింత ప్రాచుర్యం లభించింది. సంస్కృత సాహిత్యంలో కాలిదాసాది మహాకవులే దీన్ని వర్ణించి ఉండటంచేత విశ్వనాథాది నాటకీకులు, తెలుగులో అప్పకవి కూడ దీన్ని వర్ణనలో చేర్చారు.

మనుచరిత్ర చనురథాక్వాసంలో స్వరోచిచేసిన వేట వర్ణన మైంది. రాజులు వేటకు వెళ్ళేటప్పుడు తదను కూతమైన వేషం ధరించటం సహజం. పెద్దన కూడ ఆతని మృగయానైపుణ్యాన్ని అందాతని తీవ్రాను చెప్పే వర్ణనయింది.

‘కొన్ని నడగొండకైవడి గనుమనొక్క యుంటిగాని మహీనాథుఁ డొదిగియేయ గొరక మేనుచ్చిరఁ గాడ శిరఃవిసరె లేదసృక్పాన మనుచుఁ దెప్పెనునంగ.’

(4-47)

వేటలో అడవిపందిని చంపటము వేటగాని నేర్పుకు నిదర్శనం. స్వరోచి చేసినవాణం పందిని తాకి ఒకవంకనుంచి మనోకవంకకు రక్తప్రసారం లేకుండా దూకుట పోయిందనే యాభావం కాలిదాసు రఘువంశంలోని దశగ్రంథి వేట సందర్భంలో కానవస్తుంది *

అంతరం ఒక దీర్ఘ వచనంలో ఖేలన రూపంగా వాడుచేసిన వేటలో ఏవ జంతువుల్ని వదించాలో వివరంగా చూపించాడు పెద్దన. పులిని చంపిన

వేటగాడు దాని మీసాలను కాలివేయటం సంప్రదాయం. ఆవిధంగా చేయక పోయినట్లయితే నాటిని ముక్కలుగా చేసి పరమాన్నంలో కలిపి వండిపెట్టినట్లయితే చనిపోతా రని నమ్మకం. అందు వల్ల స్వరోచి వేటలో వధంపబడినపులుల మీసాలను కాలివట్టు పెద్దన చెప్పాడు. (1-60) ఇది పెద్దనగర్ణ-లోని లోకజ్ఞతకు నిదర్శనం.

మూలం కంటే భిన్నంగా కల్పించిన నాటిలో వేట ఒకటి. స్వరోచి మందరాద్రి తటంలో విహరించే సమయంలో మనోరమను చూచినట్లు మూలంలో ఉంది. దాన్ని పెద్దన ఇంచుక మార్పుచేసి మహారణ్య మధ్యం శోమృగ గూనంతిరం భయచక్ర అయిన మనోరమను రాక్షసుడొ వెంటిస్తున్నప్పుడు చూచినట్లు చెప్పాడు. రాజోవు రాక్షస సంహారానికి పూర్వరంగా నిక్కడ ప్రవేశపెట్టాడు కవి. భావికథలోని వీరరసానికి నాందిగా వేట ఈవిధంగా ఉపయోగపడింది. కథాగమనానికి హేతుభూత మైంది. దీనివల్ల మనోరమా సమాగమం సహేతుకమైంది. వేటలోపాలు అరణ్యాన్ని, రాక్షసస్వరూపాన్ని వర్ణించి (4-37,5-24) పెద్దన తన వర్ణనా కాళలాన్ని ప్రకటించాడు ఇవికాక గోహృదం, పుష్పసచయం మొదలైన అష్టాదశ శత్రువర్ణనలు కూడ మనుచరిత్రలో చోటుచేసికొన్నాయి.

ఈవిధంగా శిరీషకుసుమ పేశల సుధామయోక్తులతో మనుచరిత్రలోని వర్ణనలు సాక్షాత్కరిస్తాయి. ‘పెద్దనవలె గవితఁ జెప్పినఁ పెద్దనవలె’ అని కవిచాడప్ప చెప్పినట్లు పెద్దన మనుచరిత్రలో తన పెద్దరికాన్ని ప్రకటించాడు. గృష్ణరాయలు తన కిచ్చిన బిరుదాన్ని సార్థక మొనర్చుకొన్నాడని సాహితీవేత్త జి. నాగయ్య గారి వక్కణ.

...—...

కుశలాన్న ప్రమదితవ్యమ్

- శ్రీ కొం. ల. నారాయణ.

ఈవాక్యము తెలిసికొనుచున్నప్పుడు శిక్షావల్ల యందు శిష్యానుశాసన రూప ఉపాసక ధర్మములను తెలుపు మంత్రము లలోనిది. ఇందలి 'కుశల' శబ్దము లోక వ్యవహారమున సంకుచిత భావముతో నుపయోగింప బడుచున్నందునను, మాహాత్ములును (ప్రయాదోమతాము) నీసంకుచితార్థమునే స్వీకరించు చున్నందునను నీక్రింది వివరణ చేయబడినది.

మహాయోగి అరవిందులు పైవాక్యము అంగమున 'Thou shall not be negligence of welfare' అని అనువదించిరి. 'Welfare' అను నాంగ్ల పదమునకు 'క్షేమముని యర్థము. ఇచ్చట 'నీక్షేమము నుపేక్షింపవల'దని ప్రబోధింపకలసినపని లేదు. కాబట్టి 'కుశల' పదమునకు వైదికార్థము గమనింపవలసి యున్నది.

శ్రీమద్భగవద్గీత 'యోగః కర్మసు కాశ లమ్' అని కుశలత్వమును నిష్కామ కర్మ యోగ మన్నది. తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుడు Philosopher - Philosophy is love of wisdom for the west, for India Philosophy is Darsana or perception of Truth కాబట్టిహిందువులు శాస్త్ర మాత్రజ్ఞులకు గాక తత్త్వజ్ఞులకు అగ్ర స్థానమిచ్చిరి, రాజకీయవేత్తల అయిన సర్ యన్. రాధాకృష్ణన్ ఈవాక్యమును Yoga is skill in action అని యోగనిర్వచనముగా అనువదించిరి. అనందరూపుననే గీత యోగమును 'నిర్భయ సిద్ధ్యోః సమా భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే' అని నిర్వచించినది. అనగా

కర్మలు స్థిరంచినను నీర్భయకపోయినను సమభూతముగలిగియుండి, హర్ష విషాద ములను పొందకుండుట యోగ మన బడును. హర్ష విషాదములు కుశలాలంకారము. కుశలపులుతగినను ముచ్చలుమిగిలి యుండునట్లు, హర్ష విషాదము లుడిగిన వెనుక సంస్కారములు మిగిలియుండి పునర్జన్మమునకు పునాను లగును. గీతా శాస్త్ర మంతయు దీనిపైనే ఆధారపడి యున్నందునను హర్ష విషాదముల నుండి రిప్పించుకొనుటకు విషయములయంద నా సక్తి సభ్యసింపవలసి యున్నందునను గాంధీమహాత్ముడు గీతా శాస్త్రమును అనాసక్తియోగ మనిరి.

ప్రతిపనికి దృష్టాంతము, అదృష్ట ఫలము అని రెండుఫలము లున్నవి. దృష్టఫలము రిప్పించుకొన రానిది, హార్షవిషాదఫల మగుటవలన అకర్మ్యం అను భోక్తృత్వము, భారతయుద్ధమునకు మందు దుర్యోధను నికి గలిగినది దృష్టభయము, పరాజయ భీతి. దానిని హృదయాచార్యునికి నివేదింపగా నాయన ప్రతికాము తెలుప లేదు. (దృష్ట్యా ను హింద వాచికం... ఆచార్య మునసంగమ్య గాజా శచన ముబ్రహీత్) దృష్టఫలమునండి రిప్పించుకొను హార్ష మేయున్నచో తెలుప నుండుదు ద్రాణా చార్యుడు. ఆర్థమునకు కలిగిన అదృష్ట భయము. పాపభీతి (పాప మేవాశ్రయే దస్మాన్ హత్వైతా నాతాపాయినః) దాని నుండి రిప్పించుకొనుహార్ష ముపదేశించి నాడు శ్రీకృష్ణ భగవానుడు. అది కర్మలు చేయుట యందు నేర్పు, కుశలత్వము.

కుశలపదము నీ యర్థమునందే మహాకవి కాలిదాసు తన అభిజ్ఞాన శాకుంతలమున

వాడినాడు. కిన్వమహాయని తనకిప్పుని కంటనిచ్చి శివంగిలను నుష్యంతునివద్దకు పంపినాడు. అతనిని చూచి-

శిష్యుః కశ్యపప్రజా పతి వంశములోని వాడైన కిన్వమహాయని కుశలమా?

శిష్యుడు : 'స్వాధీన కశలా. సిద్ధిమస్త' సాధకుని నడిగినట్లు తనగురువుగాని గూర్చి 'కుశలమా?' అని అడుగుటతో శిష్యునకు కోపము వచ్చింది. హిందువుల నకు నిషానుకర్మయోగము లేక వైదిక కర్మయోగము సిద్ధిమటతో కుశలత్వము వారి స్వాధీనమై యున్నది. వారికి సహజస్థితి. దానినుండి మ్యుతివే దనిన హృదాన మిచ్చి నాడు. 'కుశల' అని ప్రశ్నించుట వైదిక కర్మయోగాభ్యాస కులను ప్రశ్నించు తీరు. హిందువులను 'అశోగ్యమా? (నిరామాయం) అనిగాని, 'క్షేమమా? అనిగాని, 'శాఖ్యమా' అని కాని పలుకరించిన చాలును. కాని వైదిక కర్మయోగులు ఆరుదు గాను ముటచే కుశల పదమునకు జనబాహుళ్యమును గూర్చి క్షేమమును అర్థమున లోకవ్యవహార మేర్పడినది.

పర్యవసానమున కుశలాన్నప్రమదితవ్యమ్ అను గుర్వనుశాసనమునకు 'గురు కుల' అనునది నీకు వైదిక కర్మయోగ ముపదేశింపబడినది. నీవిప్పుడు గృహస్థాశ్రమ మును స్వీకరింప బోవుచున్నావు. అది వికార హేతువు లేన వివిధ విషయ విషయ లతో కూడిన. కాబట్టి అప్రమత్తుడవై యుండి మనోవికారిముడైన హర్ష విషాద ములను పొందకుము' అనియే ఆరము. 'welfare' అను అంగ్లపదముగాని మరియే యితరపదము గాని ఈ భావ శిఖరాగ్రము నందకొన జాలదు. ఇతిశిష్.

ఓంకర్మ

.....

పోతన మహాకవి

- శ్రీ జి. వి. ఎస్. ఎస్. సోమయాజులు.

(గత సంచిక తిరువాయి)

చంద్రశాస్త్రము:-

వృత్తజాతింబునం బోలె సదాగురు
లగు నియమాభి రామంబులు (8-447)
వృత్తి శాస్త్రంబు విధంబున వడిగలిగి
సదాగురులఘు వాక్యచ్ఛటా పరిగణితంబై
(9-280) అను వచనములలో వృత్త
శాస్త్ర ప్రశంస కలదు.

రోమంబు ముష్టి క్షండం బనియుఁ
ద్యక్షుఁ (క్షాత్రీ?) గాయత్రీ క్షండం
... ముంసంబు త్రిమృక్షంబందంబనియు
స్నాయు కనుఘృష్టంబందంబనియు నస్థి
జగతీ క్షండం బనియు మజ్జ పంక్తిచ్ఛం
దంబనియుఁ బ్రాణంబు బృహతీ క్షండం
బనియు నాదేశింతురు. (2-81)

మఱియు నతని హృదయాకాశంబు
వలనం బ్రణవంబును, రోమంబుల వలన
క్షిక్ష్ణంబును ద్వగింద్రియంబు వలన
గాయత్రీ క్షండంబును మాంసంబు
వలనఁ ద్రిమృక్షంబును స్నాయువు
వలన కనుఘృష్టంబును నస్థి వలన జగతీ
క్షండంబును మజ్జవలనఁ బంక్తిచ్ఛంబం
బును ప్రాణంబు వలన బృహతీ క్షండం
బును. (8-383)

అనుగచనములలో ముష్టి గాది చ్ఛండం
బులు పేక్షనఁబడినవి.

సంస్కృతి భాగవతములో వ్యాస
మహర్షి వివిధ వృత్తిముల నుపయోగించి
నల్లతే పోతనగారు కూడ వివిధ వృత్తము
లను వాడినారు చింపకోత్పల శార్దూల
మస్తేభ కంద సీసాది సామాన్య చ్ఛంద
స్సులేగాక-ఇంద్రవజ్రము, ఉత్సాహము,
ఉపేంద్రవజ్రము, కవిరాజ విరాజితము,
తరలము, తోడకము, దండకము; పంచ
చామరము, భుజంగ ప్రయాతము, మత్త
కోకిల - మహాస్థగర, మానిని; మంగళ

మహాశ్రీ, లయగ్రాహి, లయ విభాతి,
వనమయూరము, స్రగ్ధర, స్రగ్విణియను
విశేష వృత్తములతోఁ పాటు సర్వలఘు
కందములు, స్వలఘు సీసము కూడ భాగ
వతములోఁ గలవు. స్వలఘు సీసములో
నిండ్రాణములకు బదులుగా 5 లఘువులు
గల గణముల నాటించిని వాడవలయును.
మూల్యగణములలో నగణము నే వాడ
వలయును.

మృగమదము తిలకమును

నగు మొగము చెలువమును

నలతి పవడముఁ దెగడు

నధశ్చటము (8-38)

అని యనంతమాత్యుని కందోదర్పణ
లక్షణము.

నవవికచ సుసీరుహ

నయన యుగ నిజ చరణ

గగన చరనని జనిత

నిగమ విమతి (11-72)

అను భాగవత పద్యము యథోక్తము
గా నే యున్నది.

కవిగా శ్రయకర్త మానినీ వృత్తము
నందు 7-13-19 స్థానములను, కవిరాజ
విరాజితములో 8-14-20 స్థానములను
యతులు వాడి పాదమునకు మూడైసి
యతులు చెప్పినాడు. కందోదర్పణ
ములో ననంతుఁడు కూడనల్లతే చెప్పి
నాడు. అప్పకవిమానినిలో 13 స్థానము
నందొక్క యతి నే చెప్పి కవిరాజవిరాజ
తములో 3 యతులను జెప్పినాడు.

తిక్కిన గారు భాగవతములో -

అనవును నిట్లను - నన్నరిపాలున

కాతఁడు మోక్షము - నర్థిజగత్

(స్త్రీ) 1-51

అనయములోలతమై విషయప్రచ -

యంబును దుష్టపర పంకమునన్

(స్త్రీ) 1-55

కావున నీ దస నాతనికన్ విము -

ఖత్విము గల్గు భక్తి మెయిన్

(స్త్రీ) 1-91

కూలియుఁ గాంతి యి - గుర్పఁగఁదేజము
గుండక వహ్నులు - త్రూరకభా

(స్త్రీ) 2-12

అని గెండు విధములుగాను యతులు వాడి
నారు.

ఇకఁ బోతనగారు భాగవతములో -

అరయఁగ వైన్యని దక్షిణహస్తము

నందె రమారవణీయమనో (4-438)

కాంచన కుండల - కాంశులు గండయు

గంబునఁ గ్రేభులు - కన్ జడపై

(10-1-214)

అని కవిరాజ విరాజితములో 14 స్థాన
ములో నొక యతిని, మానినిలో 7-13-
19 స్థానములలో మూడు యతులను
బాటించినారు.

నన్నయగారి వలెనే పోతనగారు
కూడఁ గొన్ని పద్యముల నర్థించుప్రాస
ముతో నడిపించినారు.

రాఁడా- లేఁడా- ఈఁడా- కాఁడా

(1-288)

వీఁక- తోఁక- మ్రోఁకరిల- సోఁకోర్వక

(8-161)

ఆ కట - వీక - తాక - కూ కటి

(9-241)

వీక - కూకటులు - తాకించి-అకన్

(9-484)

పోడను - రాడను - లేడను - (ఉ)

స్నాడను (10-1-1727)

తాకి - ఊకున - తాకఁగ - అకఁ

(10-2-436)

దుష్కర ప్రాసములు, సంత్యాను
ప్రాసములు, యమకములు నెక్కుకొని పద్య
ముల నవలీలగా నడిపించుటలో నాంధ్ర
వాఙ్మయమునందుఁ బోతనగారి దగ్రతాం
బూలము. సవిస్మగ్ధ ప్రాసముతో హేల
గానడిచిన యీ క్రింది శార్దూల మాంధ్ర
వాఙ్మయములో నత్యుత్తము.

ఇందిరి తి సుందరి *
యిందిరి చిరుర యున్న దిందివ శుభ

బిందించువంక! యను క్రియ
యిందీవర వీధి మ్రోసె నిందించుచు.

(9-603)

మాకందర్పుని శరములు
మా కందము లగుటఁ జేసి మాకందముల్
మాకందములను వైవడి
మాకందాగ్రములఁ బికనమాజులు లలి
కాన్. (9-610)

కామతంత్ర దీక్ష కలువల వోక కం
దన్ను డాక విటుల తాల్చి పోక
చకిత చక్రవాక సంప్రేత జనలోక
రాక వచ్చి మేలు రాక యగుచు.

(10-1-964)

ఇటువంటి పద్యములు ప్రబంధము
లోఁ గూడ దర్శనములే. పోతన యిటు
వర్ణనములు, సూర్యోదయ సూర్యాస్త
మయ చంద్రోదయాది వర్ణనములు మనో
హరములై యందలి కల్పనలు లోకజ్ఞతను
జాటుచున్నవి. పోతనగారి కల్పనాచాతు
రికి రెండుదాహరణములు.

సుందర సాయం సంధ్యా
వందన విప్రార్ఘ్య నోయ వజ్ర హతోద్య
న్మందే హాసుర రక్త
స్యాదిము క్రియఁ గెంపు సాంపెసఁగె
నపర దిశన్. (10-1-1290)

అందమయిన సాయం సమయములో
సంధ్యా వందన మొనర్చు బ్రాహ్మణు
లిచ్చెడి యగ్న్య ప్రదానము నందలి జలము
ల నెడి వ జాయుధములచేఁ గొట్టఁబడిన
మందేహ రాక్షసుల యొక్క రక్తి ప్రవా
హము వలెఁ బడిమటి డక్కున నెట్టిని
సంధ్యాకాంతి యొప్పినదని భావము.

“తేనె సురా ఆదిత్య మభిద్రవన్ ...
అధయదపః ప్రయుంక్తే తా విప్రహో వత్రీ
భవంతి. తా విప్రహో వత్రీ భూత్వా ఆసురా
నపఘ్నుంతి.” (షడ్వింశ-4-శ్లో 5-ఖం)
సూర్యుని యొక్క మార్గమును మందేహు
లను గాక్షసు లడ్డగింతురు. సంధ్యా
సమయములో బ్రాహ్మణు లిచ్చు నర్ఘ్యము
నందలి జలబిందువులు వజ్రాయుధములై

యా రక్కసులను విదళించి సూర్యనక్ష
ద్రోవ చేయు నగు షడ్వింశ శ్రుతి నను
సరించి యిట్లు వర్ణింపఁబడినది. ఈపద్యము
పోతనగారు నిత్య సంధ్యా వందనాది
కృత్యములం దెంత నైష్ఠికులో నిరూపించు
చున్నది.

అయిత వజ్రవీల మణి
హటః నిర్మిత హస్త్య సాధ వా
తామన రంధ్ర నిర్గత సి
తాగ్ర మహాగణ ధూప ధూనుముల్
తోయద పంక్తులో యనుచుఁ
దుంఁ మహీరుహ రవ్య శాఖలం
జేయుమి నుండుఁ దాండవ వి
శేషము లప్పరిఁ గేక సంభ్రముల్.

(10-1-1597)

ద్వాదశా కట్టమునందు మణులు
పొదిగిన బంగారు మేడలయొక్క కిటికీల
నుండి తెల్లని యాకాశముపై వ్యాపించు
నగరువస్తుల పొగలను జూచి మేఘము
లయకొని యెల్లెడ కెట్లకొమ్మలపై నెమిక్కు
తాండవ మాడు చున్న వంట -

ఇట్టి కల్పనయే శ్రీహర్షుని నైషధము
నందును గలదు.

రాజ్ఞి కృష్ణ లక్ష్మణ ధూపజ ధూమాః
పూజయ త్యహిరిపు ధ్వజ మస్త్రిక్
నిర్యయుంభవ ధృతా భుజగా భీ
ద్యుళో మలినితా ఇవ ాల్తః

(నైష. 21-41)

నలమహానాజ శివపూజ ముగించిగరుడ
ధ్వజుడగు విష్ణునిపూజ మొనలుపెట్టఁగా
గరుడనిఁ జూచి భీతిచే దుర్యోమలీనీ
కృతిములై కిటికీలనుండి బయటకుఁ బాలు
చున్న శివాధరణము లైన పాముల వలె
నగరువస్తులపొగలు వచ్చిన వని భావము.
శ్రీహర్షుని గుగరువస్తులపొగలు పాముల
వలె నుండఁగాఁ బోతనగారి యగరు
వస్తుల పొగలు మేఘముల వలె నున్నవి.
శ్రీనాగండి నైషధశ్లోకమును దెనిగింప
లేదు. పోతనగారి కల్పనను మఱి రెండు
చోట్ల వాడుకొనినారు. పోతనగారి

పద్యములో - సోగసును గ్రసించి రామ
రాజ భూషణుఁడు -

శత పత్రేక్షః వెంట నెరిసిన వసు
త్ప్య పాలకా లోకమున్
బ్రతికోధింసఁగఁ జాలదయ్యె భువన
ప్రాంతోరు కాంతారవే
ల్లిత వల్లీ వలయంబు తచ్చికుగపా
భి నిరదాభి మిశ

న్నుతి కేళీరసశేకి లోక గరుడు
స్థిలస్థులు ల్లోలమై. (కను. 8-75)
అనుపద్యమును రచించినాఁడు. ప్రకృ
తము నను సరింతము.

పోతనగా రాచిత్య దృష్టితో
నెంతటి యల్లలమై నను గప్పిపుచ్చఁ
గలరు.

చంచత్సల్లవ కోమల
కాంచన నవరత్న ఘటిత కంకణ దుచికో
దంచిత కర సంఘాదిత
పంచాయుధ గేహ లగుచుఁ బడఁతులు
వగునన్. (10-1-839)

ఇది గోపికా వస్త్రాపహరణ ఘట్టము
లోనిది మూలములో “పాణిభ్యాం యోని
మాచ్ఛాద్య” (10-పూర్వ భా -22-17)
అని యున్నది. పోతనగారు దీర్ఘ సమా
సము వాడుటచే నల్లలము స్ఫురింపనే
స్ఫురింపదు.

శిశువుని బాల్య వర్ణనములోఁ జిన్న
పిల్లల లక్ష్మణము లెన్ని వర్ణింపఁబడినవో
చూడుఁడు.

చుంచెనుగుఁ బాలు ద్రావుము
దంచితముగ ననుడుఁ బాలు ద్రావి జన
నితోఁ

జుంచెనుగ దనుచు తీలా
చుంచుండై యతఁడు చుంచుఁ జూపు
నరేంద్రా !

నెలగోల పట్టుకొని జల
కలశములో నీడఁ జూచి కలశయతుండై
నెలగోలఁ బాపఁ దొకఁ డిదె
తలఁచెన్ నను గొట్ట ననుచుఁ దల్లికిఁ
జెప్పున్.

భిక్షులు వచ్చెద రేడ్చిన
భిక్షా పాత్రమున వైచి బెగడించి నినున్
శిక్షించెద రని చెప్పిన
భిక్షులఁగని తల్లిఁగనియు భీతిల్లు నృపా!
స్తంభాదికంబులు తనకు నడ్డంబైన
నిట్టట్టు నని పట్టనని వాని
నీ తప్పు నైరింపు మింక దొంగిలఁ బోవ
నేనని మును ముట్ట నేచ్చువానిఁ
గాటుక నెఱుంగుఁగఁగన్నులు నులుముచు
బెడలు కన్నీటితో వెగచువాని
నే దెసవచ్చునో యిది యని పలుమాటు
సురుగుచుఁ గ్రేఁగంటఁ జూచువానిఁ
గూడఁబాటి పట్టుకొని వెఱపించుచుఁ
జిన్ని వెన్న దొంగ నీక్కన ననుచు
నలిగి కొట్టఁ జేతులాడక పూఁబోడి
కరుణతోడఁ బాలుఁగట్టఁ దలఁచి.

ఇట్లనియె.

పిరెవ్వరు? శ్రీకృష్ణులు

గారా! యెన్నఁడును వెన్నఁ గాన రఁట
గదా!

చోరత్వం లించుకయును

నేర రఁట! ధరిత్రి నిట్టి నియతులుగలరే?

ఈ పద్యములు చదువుచున్నప్పుడు
యశోదాకృష్ణులు మన కన్నుల ముందుం
చురు. ఇట్లెన్ని పద్యము లని చూపఁ
గలము? పోతనగారి కవితా సౌందర్య
మునుభవైక వేద్యము. అందువలననే రస
గంగాధర కారుఁడు - “లోకోత్తరత్వం
చాహ్లాదగతి శృమత్కారత్వా పరపర్యా
యోఽనుభవ సాక్షికో జాతి విశేషః
కారణం చ తదవచ్చిన్నే భావనావిశేషః
పునః పున రను సంధానాత్మా” యని
నుడివినాఁడు.

పూర్వకవులయనుకరణములు :-

పోతనగారు నిజ జీవితములోఁ బర
భాగ్యోప జీవులు గానట్లే కవితా జీవిత
ములోఁ బర కావ్యోప జీవులును గారు,
ఇతిర కవలవలెఁ బర పద్య పరిభావ
పశ్యతో హరివృత్తి నవలంబించిన వారు

కారు. సుమారు 9000 గద్య పద్యములు
గల భాగవతములో 20 లేక 25 తావు
లందు మాత్రమే పూర్వకవుల యనుకరణ
ములు కన్పట్టును. సంస్కృతములో బాణ
మహాకవి ననుకరించి యొక్కవ వచన
ములు వ్రాసినను బాణుని వాక్యములను
వైకొనలేదు. పోతనగారి వచనములు
పఠించునపుడు దండి పదలాలిత్యము,
బాణుని ప్రౌఢి గెంతును గన్పట్టును.
అచ్చతెనుఁగు పదముల తోడను సుదీర్ఘ
సంస్కృతసమాసముల తోడను, శ్లిష్టప
ముల తోడను, ముక్తపద గ్రస్తముల
తోడను వచనములు రచించి “నేనందఱు
మెప్పింతు” నను ప్రతిజ్ఞను సార్థకము
చేసికొనినారు. సర్వలఘుకందములవలె నే
వచనములో “విశద మదకల కరటి కట
తట జనిత మదనలిల కణగణ వికళితదళ
శతినయన భుజసరళ మిళిత లలిత నిఖిల
దిగధిపతి కుభకర కర కనక కటక ఘటిత
మణి సముదయ సముదిత” (8-447) యని
సర్వలఘు వాక్యములు వ్రాయుట వారికిఁ
బ్రయము. భాగవత వచనముల వంటి
వచనము లాంధ్రవాద్యయములో మఱొచ్చ
టను గానరావు. ఇప్పుడు పోతనగారు
పూర్వకవుల నెట్లనుకరించిరో యిందుక
పరికిలింతము.

బ్రహ్మన్న ధయనస్య నైవేద్యమయ

స్తూష్టిం బహిః స్థీయతాం

స్వప్నం జల్ప బృహస్పతే! జడమతే

నైవా సభా వజ్రణః

స్తోత్రం సంహర నారద! స్తుతి కథా

లాపై రలం తుంబురో!

వీతాకల్లక భల్ల భగ్న హృదయః

స్వస్థోన లంకేశ్వరః (హ.నా.9-45)

అను హనుమన్నాటక శ్లోకమునకు

ఛాయగా -

కోలాహలము మాని కొలువఁడి సుగలాగ!

తలఁగి దీవింపుఁడి తిపసులార!

ఫణ రెత్తకుఁడునిక్కిపన్న గేంద్రములార!

ప్రణతులై చనుఁడి దిక్పాలరార!

గానంబునేయుఁడి గంధర్వవరు లార!

నందఁడి బడకుఁడి సాధ్యులార!

యాడుఁడి స్వశ్యంబు లప్పశోజనులార

చేరిక మ్రొక్కుఁడి సిద్ధులార!

కుద్ధకర్పూర వాసితసురభి మధుర

భవ్య నూతన మైరేకు పాన జనిత

సుఖవిలీనత నమరారి సాక్కినాఁడు

కాంతిలే దండు నిచ్చూఁగ బారులధిప!

(7-101)

అను పద్యము రచింపఁబడినది.

లాలనా ద్భవానో దోషా

స్తాడనా ద్భవానో గుణాః।

తస్మాత్ పుత్త్రం చ శిష్యం చ

తాడయేన్న తు లాలయేత్ ॥

అను చాణక్య నీతి ద్వాదశ శ్లోకమునకు

లాలనమున జహు వోషము

కోరిం బ్రాపించు దాడనోపాయముల

జాల గుంబులు గలుగును

బోలురకును దాడనల పథ్యం బరయన్

(10-1368)

అని యనువదించినాఁడు.

సతాం హి సందేహ పదేషు వస్తుషు

ప్రమాణ మంత్రాకరణ ప్రవృత్తియః

అను కాళిదాసుని వాక్యమును

‘మనోభావ మొక్కటియే ప్రమా

మభావ్య భావ్య పరీక్షకన్’ (9-532)

అని తెనిగించినాఁడు.

కన్నడ మహాకవి యగు రుద్రగట్ట

రచించిన జగన్నాథ విజయము నందఁ

ఉదరమె తొట్టి లాగ భువ

నత్రయమం నెఱ తాల్చి దేహివ

ర్గద కృత పాప పుణ్య ఫల

మంసలె తూగు వ కర్మ సాక్షియం

పదుళె తొట్టిలాళ్ పడిసి

తూగిద గమ్యం జో! మహాశ్మశో!

సదమల బోధజో! పరమ జో! హరిజో!

యెనుతుం లతాంగి యర్ (8-38)

అను పద్యము నందలి సాగమును గ్రహించి

జూజో! కమల దళేశ్వర!

ప్రబంధ వర్ణనల కాద్యు యు ఎఱ్ఱన

- శ్రీ మంతన సూర్యనాగాయనరాజు.

ఎఱ్ఱన మహాకవికి గల వర్ణనాప్రియ త్వము గురించి చర్చ సాగించే ముందు ఆయనచే రచింపబడ్డ కృతు లేమిటో తెలుసుకోవాల్సిన అవసరం ఎంతైనా వుంది. అరణ్యపర్వ శేషము, నృసింహ పురాణము, రామాయణము, హరివంశము, అను నాలుగు ఉద్గ్రంథములు వ్రాసెను. అరణ్యపర్వ శేషమును మాత్రము నన్నయ పేరుననే పూరించి రాజరాజనరేంద్రునికే అంకిత మొసంగెను.

నన్నయ రచించి వదలిన భాగమును పూర్తి చేయు భాగము వహించిన వాడు కావునను. తక్కిన ఆశ్వాసములను రాజ రాజనరేంద్రున కంకితములై యుండుట వలనను, శేషభాగమునుగూడ నన్నయ అభిమతము ప్రకారమే పూర్తి గావించెను. ఇట్లేతడు నన్నయవలె సంస్కృత బహుళ మైన రచనతో మిక్కిలి నేర్పుతో ముగించి 'ప్రబంధ పరమేశ్వరుడను' నామము సార్థకముచేసికొని కవిత్వము వారిలో నొకడయ్యెను.

మిగిలిన గ్రంథములైన రామాయణ, హరివంశముల నీ కవి ప్రోలయ వేమారెడ్డికి అంకితము చేసెను. ఎఱ్ఱన కృతిగా చెప్పబడుచున్న ఈ రామాయణము అల

భ్యము అందలి కొన్ని పద్యములను మాత్రమే వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రకటించిరి. నృసింహ పురాణమును అయ్యోబల నరసింహస్వామికి అంకితము గావించెను.

శంభుదాసుడు హరివంశము నెప్పుడు వ్రాసెనో చెప్పటకు అధారములు ఏమి? చాగంటి శేషయ్య, వీరేశలింగంగార్ల అంచనాల ప్రకారం శ్రీ. శ. 1315-1325 ల నడుమకాలములో అరణ్యపర్వ శేష, నృసింహ పురాణములను రచించి యుండును. అయ్యప్పయ్య 1330-1340 నడుమకాలములో రామాయణ, హరివంశ ములను రచించి యుండును.

అరణ్య పర్వ శేషము

జక్కనకవి తన 'విక్రమార్క చరిత్రము' వ్రాయుచు ఎఱ్ఱనను గుఱించి 'ఈ త్రయి దాఁ బ్రబంధ పరమేశ్వరుడై విరచించె శబ్దవైచిత్రి నరణ్య పర్వ శేషము' అన్నాడు, ఎఱ్ఱన నన్నయ రుతిహాస శైలిని, తిక్కన నాటకము శిల్పమును స్వీకరించి తన వంతు భాగమును కడు సమర్థతతో నిర్వహించెను. ఈయన అరణ్యపర్వ శేషములో 'వైవస్వత చరిత్ర, ఇంద్రశామ్య పాఖ్యానము, దుందుమార చరిత్ర పతివ్రతా చరిత్ర, ధర్మవ్యాధుని ధర్మములు, కుమారసంధివము, సావిత్రి చరిత్ర - వంటి కథలను ప్రబంధ శైలిలో రచించుటచే ఎఱ్ఱన ప్రబంధ పరమేశ్వరుడైనాడని శ్రీ ఆరుద్రగారు అనినారు తొలుత వాద్యేవిని స్తుతిస్తూ.

'అంబనవాంబు జోజ్వలక

రాంబుజ కారద చంద్ర చంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి ప్రక

టస్సుట భూషణ రత్నదీపికా

మంబిత దిగ్విభాగ శ్రుతి

నూర్తి వివిక్తని జప్తభావభా

వాంబరపీఠి విశ్రుతి విహారి

నమంగృహ జాడు భారతీ! అన్నాడు.

ఎఱ్ఱనగారు అనగానే ఆయన కవిత్వం వర్ణనా కాశలంతో ఉంటుందని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. నన్నయభట్టు వర్ణించిన శరద్రాకాచంద్రికలతో మైమరచుచుండిన 'ఆంధ్రకాలిక' స్ఫురదరుణాం కురాగరుచి' చూపి యెఱ్ఱన మెలకువ తెప్పించెను. వగ్గ ఋతువు శరద్భతువుగా పరిణమించిన తీరు ఎఱ్ఱన కడురమ్యముగా వర్ణించినాడు

'నానాంభాపటలంబునం బృథుపయో

ధారావలిం గార్చి

గ్రానినోషము బృంహిత చ్చలనఁ బ్ర

చ్ఛదించి వ్రాన్పట్టయో

గానకంబు శరద్భయంబున ని గూ

ధాకారతన్ దిగ్గనో

గానోప్పాగమదోత్కట ద్విరద సం

ఘంబుల్ వనాంతంబునన్'

(అ. ప. 4 వ ఆ- 144 ప)

ఈ పద్యములో 'నాల్చి' అన్న పదము 'దాచి' యనియుండవలెను. పృథు పయో ధారలన్ అనియుండవలెను. పృథుపయో ధారలన్ దానాంభాః పటలంబునను, గ్రానినినోషమును, బృంహితమునను గాచి కొని శరద్భయముచే మేఘములు ఆకాశమును వీడి యడవులలో మదపు టెనుఁగులవలె తిరుగుచున్నవి. మదపు టెనుగులు ప్రచ్ఛన్నవర్షా మేఘములుగా నుత్పేక్షింపఁబడినవి. 'వారిధారల నని వారిత నిర్గళిత గాన ధా'లని మూడవ ఆశ్వాసమున కిదివ పద్యములో నన్నయ కావించిన వర్ణనకిది యవస్థాభేదముననుసరించి చేయబడిన రూపాంతర కల్పన, అచ్చటి భ్రాంతి యిచ్చట ఉత్పేక్ష యైనది.

శ్రీరాముడు రావణుని సంహరించిన తరువాత విభీషణాదులు జానకి నాతని

'నో! మృగరాజ మగ్ధ్య! నోనోకృష్ణా!
నోనోపల్లవ కరపద

నోనో! పూర్ణేందు వదన! నోనో యను
చున్. (10-1-189)

అను పద్యమును రచించినాడు.

కవితా విషయములో రుద్రభట్టునకుఁ బోలినట్ల నెక్కువ పోలికలు గలవు. ఈ విషయమును గర్భాటక సాహిత్య దర్శనములో పోదాపరిణామముగా నిరూపించితిని.

(స శేషము)

పాలికి చెచ్చి దేవా! దేవింబరిగ్రహింపు
మని ప్రార్థింపగా రాముడు' పరిభవంబు
నకు ప్రతీకాగంబుగ వైరి గూర్చితినిగాని
నీ కొఱకుగాదు నిన్ను నిక్కంబునొల్ల'-
నీకు నిష్టమైన కడకు నేను మరె కనోర
వాక్యము లాడిన నామె మూర్ఖుని కొంత
వడికి మేల్కొనినది. ఇచ్చట తిక్కన
తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున లక్ష్మ
ణుని సంభేదము విన్నప్పటి సీతవలెకన్నట్లు
చున్నది.

'పడతి మెల్లన మఱికొంత వడికిఁ దెలిసి
యలసమూర్తి యై దండి నక్ర లదులఁ
గలుమొగి డించి వసుమతీపాలుఁ జూచి
యెలుఁగు శక్తుకఁ దగులంగ నిట్టులనియె
(అ. ప. 7 వ ఆ. 160 ప)

సత్యవంతుడు తన వెంట నాణ్యమునకు
వచ్చిన సావిత్రికి అందలి కమనీయ కమ
లినీకల్లోల పీఠులకడలెడు రాయంచలను,
బహు పుష్ప తతులచే నొప్పు తరులతాదు
లను జూపుచు మధుర ఫలములను గొని
గరిడియ నిండించి కాష్ఠదళసంబుఁ జేయ
దొడంగి శ్రమపడి గొడ్డలి పడవైచి, నిరం
తర నిశ్వాసవేగవికల్గవదను డగుచు
సావిత్రినిఁ జూచి-

'ఒడలు వశంబు గాను భ్రమ
నొందినట్లు మనంబు దూలెడిం
గడంగి శిరంబు శూలవిశి
ఖప్రకిరంబున నించివట్టి ద
య్యెడు నిలువంగ నోర్య నొక
యించుక నేపు శ్రమంబు దీఱిని
య్యెడ శయ నింతునావుడు సి
తేక్షణ మెత్తని సంభ్రమంబుతోన్,
(అ. ప. 7 ఆ - 215 ప)

ఎఱ్ఱన -మన స్తత్వమును నిరూపించుచు
చేసిన స్వాభావిక మైన కర్ణవమిది.

నృసింహ పురాణము:-

ఎఱ్ఱని శంభుదాసుడైనను విష్ణు తక్కి
పారవశ్యమున ప్రహ్లాదాని వలె భగవన్నా
మస్మరణము చేయు అకార వాచ్యుడగు
విష్ణువును తన పద్యముతో ననువగునతి
మట్టుకు అకారముతోనే వర్ణించుచు
పోవును. అధవ, అధోక్షజ, అక్షయ,
అప్రమేయ - అని సాగిపోవును, అందు
చేతనే అదే భావముతో 'ఆవ్యయి
నమ్యతున్' అదిదేవు డంబు జాక్షుడ
ధోక్షిజా డక్షిణుండు' అంటా డీ కావ్య
ములో.

ఒక విధంగా చెప్పాలంటే ఆంధ్ర
భాగవతమునకు మాతృకయగుసంస్కృత
భాగవతములోని విజ్ఞాన వాక్యములకును,
విష్ణుపురాణమునకును పోలిక యున్నది.
ఎఱ్ఱన పద్యములు కొన్ని పోతన కవితలో
కమలములవలె విరియబూచినవి. పల్లవ
దుడుస్వకాలములంగను విష్ణుచింతామృ
యుడైయుండె ననుటకు ఎఱ్ఱన, పోతన
లెట్లు వ్రాసినారో పరికించినచో తెల్ల
మగును.

'కుడిచినపుడు నిద్రాకూరిన యప్పుడు
మేలుకొనిన యప్పుడు మెలంగినపుడు
విష్ణుకీర్తనంబు విష్ణుచింతయకాని
పలుక నొందు బుద్ధి దలప డొందు'
(నృ. పు. 3 వ ఆ - 150 ప)

'పానీయంబులు గొవుమన్ కుడుచుచున్
భాషించుచున్ హాసరీ
లానిద్రాదులు నేయుచున్ కరుగుచున్
క్షీంచుచున్ సంతతి
శ్రీనారాయణ పాదపద్మయుగళి
చింతావృతా స్వాద సం
ధానుండై మరచెన్ సురారి సుతుడే
తద్విశ్వమున్ భూకరా!' పోతన.

నృసింహపురాణమున భక్తితో కూడిన
కాంతరస మంగి యైనది. కథకుండు శృం
గారమున కేమాత్ర మకకాశము కలిగి

నను, ఎఱ్ఱన దానిని బెంచిరమ్య రమణీయ
వర్ణనలతో నిండించి తన రసబుద్ధితను వెల్ల
డించెను. గ్రంథాంగంఘమున వెకుంతపుర
మందును, లక్ష్మీనారాయణుల కేళి వర్ణం
చుపందస్థమునను, సింహాద్వ కళిపుని
తపసు నచ్చగలు' తమ విలాసముచే భగ్న
మొగుచునట్టి సమయమున నీలావతీసోదన్యా
కళిపుని చంద్రికా విహంగము. సురాపా
నాగి వర్ణనలందును యాకవికి గల రసా
లుపత స్పష్టమగును. అప్పరసల యాట
పాటలను చక్కగా వర్ణించుటచే నీకవికి
గీత వాగ్యాని లలితకళలపై గల యాసక్తి
తెలియుచున్నది.

'అమృతంబు సోనపై నడరినట్టి పాట
చెన్ను న మోడులు చివురుబెత్తె
మారుతావతి పేర మౌకులు తలఁచు
దొడఁగెను గాక మాధుర్యమునకు...
(నృ. పు.)

ఇంకనూ ఎన్నో వర్ణనలు కలవు. అన్ని
తెల్పుట అసాధ్యము.

హాస వంగిము:-

ఎఱ్ఱన సంస్కృత హరివంశమును భా
తాంధ్రకరణ పద్ధతి నే యనుసరించియు,
వదించెను. విషయమును తగుమాత్రము
సంగ్రహ పరిచి మూలకథలను రిచి
చెను. కొన్నిటిని పెంచి, కొన్నిటిని
కొంత మార్చినసోచితముగా, తెనుగువన
ముట్టిపడునట్లు తీర్చిదిద్దిన ఎఱ్ఱన చాల
మృదు బొచిత్యము ప్రదర్శించె నని
కచ్చెను.

ఉపాపరిణయమున నీతిడు వర్ణించిన
నూతన పహువదుల ముగ్ధ శృంగారి,
ప్రణయ, భావములను, చిత్ర ప్రభవాత్మ
పోషణమునునిట్టిని. శ్రీకృష్ణునితెకనడ
భివర్ణనమును యశోదా దేవదేవుల మాతృ
భావమును స్వభావసద్భముగా చిత్రంప
బడి పోతనామాత్యుని భాగవతరచనకు
ఒగవడి యైనది. శ్రీకృష్ణునకు యశోదా
దేవి పాలుపోసి, వెన్నపెట్టిన విధమును

గొలుడు చిరిసేస్తే చీమలు పోత
 ండ్లలో దూరి వెళ్ళి దొంగిలించుటయను
 సయము నెజ్జనవిపులముగా వర్ణించెను.
 మదముతో గడ్డునకు పెట్టి మూతిజిడ్డు
 రాముఃకు మేనఁజమరియమ్మునిత ముక్కు
 లయనిమిరి యేనుగున్న వేలగపండు
 గాగ నొప్పుఁ గృష్ణుడు చారునయను
 డగుచు'

(హరి పూ 5 వ ఆ. 197వ)

కృష్ణుడు వేలపం గూలం జేయగా
 రాకుపడుచూ... ఏపికలు యశోద
 కింతవచ్చి చెప్పిన విధములు భాగవత
 మనంను పోతన గారనుకరించినారు.

ఎక్కడ కేనియు పోయెద

ఎక్కప్తపు పాటుపడగ వేర్వమికను నీ
 నొక్కపుఁ గొడుగును నీచను

ొక్కతవై సుక్కుమాని యుండుము
 నమ్మిన్'

(హరి. పూ. 5 వ ఆ 204)

ఈవిధమైన పద్యములను పఠించియే
 బోలు 'ఇందలి ప్రతిపద్యమూ అమృ
 తపు గుణిక' అని కీ శే పురిపండ్ అప్పల
 వ్యామిగారన్నాడు. హరివంశములో ఎఱ్ఱన
 రత్నాలశోధిను పదిపాళ్ళలలో వర్ణిం
 చును. శరదృశావృత ఆకాశము రాజ
 మహ్నములతో నొప్పునట. అది కవిగారి
 సాధుభూతికాబోలు.

మునువన్నోడక ధాగలన్ మదముతో

మూర్త్యాభిషేకంబున

ని కుభ్రాభి కరిట శోభి యగును

క్షుభ్యన్మగాభావశిల్

పనహంకరజనంబులై మెరయగా

కాంతేందు బింబాతప

గ్నిరూఢిన్ శరదం బరం బమరెను

ద్యద్రాజ చిహ్నంబులన్'

అదియునుం గాక సముద్రపు కెరటము
 లను కాగిలించుకొనటకై యుత్తలపడు
 మన్న ఏరుల నిట్లు వర్ణించుచున్నాడు.

తెలిసవ్వలో కలిదమ్మ నమ్మగములన్

నీలమణి పాడుచూ

పులుదానై మదలోం భృంగరచన

లొప్పూర పీచీ భుజా

వలియాలింగన కేలి కత్తలపడన్ వా

ర్ధిన్ దగన్ కూడు చో

గలకట్టేరి రనర్చె నేరులు శర

త్కల్యాణకుల్యా కృతిన్'

(హరివంశం)

ఇలా ఎఱ్ఱన వర్ణనాస్రయత్వాన్ని ఏక
 రుపు పెడుతూ పోనే ఎంతైనా మిగిలి
 ఉంటుంది. ఏతావతా చెప్పేదేహంలే
 ఎఱ్ఱన 'వాసిన రామాయణం గురించి
 ముచ్చటించాల్సిన స్త్రీ అది కూచిమంచి
 తిమ్మన కవికాలము వరకూ వుండినట్లు
 పెద్దలు చెబుతారు. దానికి తిమ్మన తన
 'స్వలక్షణ సాంస్కృహము'లో ఎఱ్ఱన
 రామాయణములోని వని వేర్కొన్న
 తొమ్మిది పద్యములే ప్రత్యక్ష సాక్షులు.
 వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పారిశ్ర
 లిభి భాండాగామునుండి సేకరించిన
 ఇరువూ ఎనిమిది పద్యములను అచ్చో
 త్తించి ప్రకటించిరి. వేటూరి శివరామ
 శాస్త్రిగారుకూడ మరికొన్ని పద్య సుపా
 దించి వావిళ్ళవారు ప్రకటించిన హరి
 వంశములో నుత్తరం వరకు యాదుపద్య
 ములను రామాయణములోని వని
 వేర్కొంటూ ప్రకటించి యున్నారు.

వేదలము వర్ణనాత్మికమైన వైలిలోనే
 గిట్టకాదు ఎఱ్ఱన. జాతీయములు, సామా
 నములు, మడికాగములు ముదుటలో కూడ
 కడుసూక్ష్మ డీకున. ఈమన నూర్తి
 వైచిత్ర్యాని శ్రీనాథ మహాకవి 'కాశీఖం
 డము' లోను చిత్రికవిత్వవాగ్విధవమును
 జక్కన తన 'విక్రమార్క చరిత్ర'లోను
 వేర్కొనినాడు ఏయేమైనను ప్రబంధ
 వైలికి పోయినా ఆయనే ఆగ్మ్యము. ఆ
 కారణముగా ప్రబంధ పరమేశ్వరు డను
 చిరుదు పొంద గలిగిన ఎఱ్ఱనకవి ధన్యుడు.

* చిలుక గేయము

* మిగులు జలములు మాట
 మెచ్చు కలిగింపవిక
 మిగుల కుండెడి జలమె
 మేము శోరెదమాము చిలుక
 ఎవర మనుకొంటివో చిలుకా.

* కడమ నీరంతయును
 కడలి గలిసిన తృప్తి
 గలుగు నెన్నడు తెలుగు
 గంగలో కలియుటకు
 అంగీరింపమో చిలుకా.

* చరిత శిన్న దటంచు
 శరవత్సములపై
 గావలు చరిత్ర దీ
 మ్ము కాదా రామచిలుకా.

* నీకు గల చరిత్రలో
 నిర్మలంబది యెంతో
 నీనమై నది యెంతో
 నిజము గమనించుమో చిలుకా.

* నాదు పరిపాలనము
 న్యాయమైనది యందు
 వేల గిగిపోతివో చిలుకా
 ఎటుక సాలక నీకు చిలుకా.

* అస్త్ర సన్నాసమ్ము
 న్యాయ పరిపాలనకు
 ఫలితమా? రామచిలుకా
 పాకు బాగ్రత్తగా చిలుకా.

* నిజ మానినయెడల
 నీ మృగు గాని
 ప్రత్యర్థి వర్గమ్ము
 పడిపోదు దాననో చిలుకా.

- బంధు

తమలోఁబుట్టు నవిద్య గప్పికొనుడుం దస్కూల సంహార వి
భ్రములై కొందఱు జేలుచుం గలగుచున్ బల్వెంటలన్
గమునం జే సరమేశుఁ గొల్చి ఘనులై కై నల్య సంగ్రహములై
ప్రమదం బందుదు రట్టి నీవు కరుణం బాలింపు మి మ్నిశ్వరా !

ఇంగలముతోడి సంగతి; బంగారము నెన్నెగలుగు భంగిని ద్వితే
వాంగీ కృతులయఘంబులు, భంగంబులఁ బొందు ముక్తి గావించు వారీ !
హృదయేశ నీప్రసన్నత, పదివేలన పాలితేశ భాగము కితినం
ద్రవశేంద్రత్వము గలదట, తుది చిను మెప్పింప నేది గూరికదు శ్రీశా !

సమాలోచన 3,4,5,6,7,8 వార్షిక సంపుటముల వెల వరుసగా 20, 20, 12, 15, 15,15 రు.లు ఎం. ఓ.

చేసినవారికి ఖర్చులు మేమే భరించి రిజిష్టర్డు పోస్టులో పంపగలము. వి. పి. పద్ధతి లేదు.

- సంపాదకుడు.

అడ్రసు :—

సంపాదకుడు: విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి

రిజిడ్డు తెలుగు లెక్కరరు, వి. టి. కె. కాలేజి,

6-4-24, ఇన్నీసుపేట (త్యాగరాజ నగర్),

రాజమండ్రి - 1.

